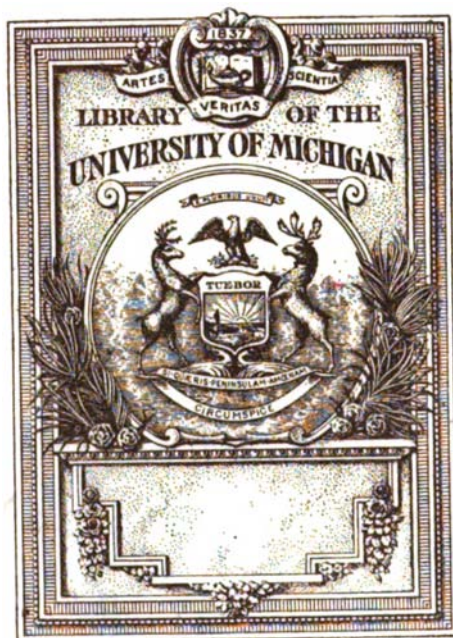

**B. Alberti
Magni
Ratisbonensis
episcopi,
ordinis ...**

Saint Albertus
(Magnus), Émile
Borgnet, ...

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA.

IN HOC TOMO CONTINENTUR :

- 1° Compendium theologicæ veritatis in septem libros digestum.**
- 2° Prima pars Summæ de Creaturis.**

B. ALBERTI MAGNI,
RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,
OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA SUORUM
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISATA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

STEPH. CÆS. AUG. BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis.

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII.

VOLUMEN TRIGESIMUM QUARTUM

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM,
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

—
MDCCCXCV

B. ALBERTI MAGNI

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM

OPERA OMNIA

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISATA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

AUGUSTI BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII

VOLUMEN TRIGESIMUM QUARTUM

1° COMPENDIUM THEOLOGICÆ VERITATIS IN SEPTEM LIBROS DIGESTUM

2° PRIMA PARS SUMMÆ DE CREATURIS

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCV

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI,

ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMPENDIUM THEOLOGICÆ VERITATIS

IN SEPTEM LIBROS DIGESTUM ¹.

AD EDITIONEM VENETAM 1492 EMENDATAM.

PROLOGUS.

Veritatis Theologicæ sublimitas, cum sit superni splendoris radius illuminans intellectum, et regaliū deliciarū convivium reficiens affectum, de magnorum Theologorum scriptis breve compendium colligere dignum duxi: quo et evitetur mater fastidii prolixitas, et tamen ad investiganda plurima, via detur, et occasio sapienti.

Theologia certe scientiarum est princeps omnium et regina: cui artes cæteræ tamquam pedissequæ famulantur. Nam de naturis rerum illa solum recipit ad usum suum, de quibus sibi speculum fabricare valeat, in quo conspiciat conditorum. Hæc est scientia scientiarum, quæ super omnem speculationem philosophi-

¹ De hoc opere vide Bibliographiam Opp. B. Alberti, Tom. I, pag. XLIV: « Adjecerunt Editores, Lugdunenses scilicet, huic tomo (XII) opusculum celebre cui titulus COMPENDIUM THEOLOGICÆ VERITATIS, cujus prologus *Veritatis theologicæ sublimitas*, etc., quia scilicet plures antiquiores editiones, etiam in Incun. typog. Alberto Magno asserunt: quia tamen S. Antoninus disertis verbis Alberto abjudicat, nec ejus meminerunt antiquiores Pignon et Valleoletanus, ex genuinorum Alberti operum indice resecandum et expungendum videtur. »

cam extollitur, et dignitate, ac utilitate omnibus antefertur. Ipsa enim Philosophia, cum in naturalem, et rationalem, et moralem distinguatur: Philosophia quidem naturalis, licet doceat cognoscere creaturas, non tamen creatorem: rationalis vero, licet doceat concludere hominibus, non tamen diabolo resistere: et moralis, licet doceat acquirere virtutes cardinales, non tamen docet acquirere charitatem. Nostra vero Philosophia, scilicet veritas theologica, hæc omnia operatur. Docet enim Deum cognoscere, diabolo resistere, et charitatis exercitiis insudare. Hæc est divinorum pigmentorum apotheca, delectabilis super mel et favum. Hæc quoque thesaurus est desiderabilis super aurum et lapidem pretiosum multum. Hæc est fons, de loco voluptatis egrediens, Ecclesiæ militantis irrigans paradisum.

Denique præsens scriptum in septem libellos distinxi, et singulas in unoquoque materias rubricis propriis assignavi.

Primus est de natura Deitatis.

Secundus, de operibus conditoris.

Tertius, de corruptela peccati.

Quartus, de humanitate Christi.

Quintus, de sanctificatione gratiarum.

Sextus, de virtute sacramentorum.

Septimus, de ultimis temporibus et de pœnis malorum, ac præmiis bonorum.

Sicubi ergo in hoc scripto deviavi, parcatur mihi, quia ignorans feci: ubi vero recte processi, laudetur gratia Jesu Christi, ad cujus honorem, et Beatissimæ Matris ejus præsens opusculum compilavi.

LIBER I.

DE NATURA DEITATIS.

CAPUT I

Quod Deus est.

Deum esse multis modis ostenditur. Hoc enim fides recta testatur, sacra Scriptura loquitur, comparatio rerum ad ipsum facta idem indicat, Sancti prædicant, creaturæ clamant, ratio naturalis dictat.

Primo igitur Deum esse fides testatur: quia fides Catholica credit Deum, credit in Deum, et credit Deo. Credere quidem Deum est credere ipsum esse. Credere in Deum est credendo Deum amare, et amando in eum ire, ac membris ejus incorporari. Credere autem Deo est credere verbis ejus. Primum et tertium bonorum et malorum est: sed secundum bonorum tantum: quia credere Deum, et credere Deo bonis et malis est commune: sed credere in Deum bonorum specialiter est. Deus itaque solus habet esse perfectum. Illud enim perfectum est cujus nihil est extra ipsum. Unde quia esse nostrum habet aliquid extra se, imperfectum est. Deest enim nobis aliquid, quod de nostro esse jam præteriit, vel quod futurum est. Divinum autem esse cum simul sit, perfectissimum est.

Secundo, Deum esse Scriptura loquitur. Psal. lxxxix, 2: *A sæculo et usque in sæculum tu es, Deus.* Exod. iii, 14: *Qui est, misit me.* Joannes Damascenus: « Videtur omnibus principalius eorum, « quæ de Deo dicuntur, nominibus esse, « *Qui est.* »

Tertio, Deum esse rerum comparatio ad ipsum facta indicat. Tam verum enim esse Deus habet, quod nostrum esse suo comparatum, nihil est: imo Deus suo præsentiali esse dat omnibus rebus esse: ita quod si se rebus subtraheret, sicut de nihilo facta sunt, sic in nihilum diffuerent universa. Gregorius: « Omnia hu-
« mana, quæ justa, quæ pulchra sunt,
« Dei justitiæ et pulchritudini compa-
« rata, nec justa, nec pulchra sunt, nec
« omnino sunt. »

Quarto, Sancti prædicant. Anselmus in *Prosologio*: « Credimus te, Domine,
« esse aliquid, quo nihil majus cogitari
« possit. » Dionysius: « Esse omnium est
« supersubstantialis divinitas: » sed hoc intelligitur causaliter, non formaliter. Præterea, sicut dicit Anselmus, illud maxime habet esse, quod maxime distat a non esse, quod scilicet non habet non esse post esse, nec esse post non esse, nec potest cogitari non esse.

Quinto, Deum esse creaturæ clamant. Omnia namque suo modo dicunt: Quoniam ipse fecit nos, et non ipsi nos¹. Ipse enim Deus est vox naturæ, qua om-

¹ Psal xcix, 3: *Ipse fecit nos, et non ipsi nos.*

se Dei
fectum.

se nos-
im im-
fectum.

nia pulchra testantur ipsum pulcherri-
mum, dulcia dulcissimum, sublimia altis-
simum, pura purissimum, fortia fortissi-
mum, et sic de aliis. Quia sicut in patria
Deus est speculum, in quo relucent crea-
turæ¹, sic in via e converso creaturæ
sunt speculum, quo creator videtur.
Unde Apostolus : *Videmus nunc per spe-
culum, in ænigmate*². Idem : *Invisibi-
lia ipsius, scilicet Dei, per ea quæ facta
sunt, intellecta, conspiciuntur*³.

Sexto, Deum esse ratio naturalis di-
ctat, quæ per effectum in cognitionem
causæ pervenit. Omne namque causa-
tum indiget alio ut sit, et iterum illud
alio ut sit, ita erit in infinitum procedere,
vel erit ibi circulus, vel pervenietur ad
aliquid, quod sit causa omnium. Circu-
lus autem non est in rebus singulis :
quoniam oporteret aliquid esse prius, et
posterius seipso : nec erit processus in
infinitum, quia universitas causatorum
tota causata est, sive sit finita, sive infi-
nita : ergo indiget alio, ut sit, quod erit
extra universitatem causatorum, et hoc
Deus est, a quo fluunt omnia.

CAPUT II.

Quod unus Deus est.

Unum Deum esse ostenditur auctori-
tate. Unde, Deuter. xxxii, 39 : *Videte
quod ego sim solus, et non sit alius Deus
præter me.* Apostolus, ad Ephes. iv, 5 :
*Unus Dominus, una fides, unum baptis-
ma.* Boetius : « Si dici potest, unissimus
« est : » id est, semper in uno modo, nihil
in se, nisi se habet. Hoc vere unum
est, in quo nullus est numerus, nullum
in eo aliud præter id quod est.

Idem ostenditur et ratione : quia sim-

plex forma divinitatis, si non esset una
et eadem numero, sed communicabilis
pluribus, contraheretur aliquo addito ad
esse singulare : et ita componeretur al-
teri, nec esset simplicissima, quod fal-
sum est : quia in summo bono nulla
potest fieri adjectio, cum sit omnino
simplex.

Notandum autem, quod (*unum*) sumi-
tur, prout est principium numeri, et sic
Deo non convenit : alio modo, prout
convertitur cum ente, et sic Deo conve-
nit, potius quam alicui creaturæ : quia
cum unum sit indivisum in se, et divi-
sum ab aliis, excepto Deo solo, nihil est,
in quo non intelligatur aliqua divisio,
vel actualis, vel potentialis. Cum enim
unitas, vel numerus aliquis de Deo di-
citur, nihil ponit, ut quidam dicunt, sed
tantum privat. Unde cum dicitur, Deus
unus est, intelligitur, quod non sint
plures.

Aliquid autem non est unum tribus
modis, scilicet vel pluralitate secundum
species diversas, sicut Angeli, et stellæ,
quæ sunt unum genere, sed differunt
specie : vel mutabilitate, secundum quod
unus homo plures dicitur, qui modo
sanus est, modo æger, modo dives, modo
pauper. Vel propagatione, secundum
eamdem speciem, prout homo plures
est in filiis, qui propagantur ab ipso.
Sed nihil prædictorum in Deo est.

De primo enim contrarium habemus
in symbolo Athanasii : « Hæc est fides
« Catholica, ut unum Deum in Trinitate,
« et Trinitatem in unitate veneremur. »
De secundo, Psal. ci, 27. *Ipsi peribunt,
tu autem permanes.* Bernardus : « Non
« ex tempore alterationem habet Deus,
« non ex substantia alteritatem. » Leo Pa-
pa : « Simplicis divinitatis naturæ nihil
« addi, aut minui potest. » De tertio, Psal.
lxxx, 10 : *Non erit in te Deus recens.*
Recens, id est, recenter formatus, vel na-
tus.

¹ Cf. Sapient. vii, 26.

² 1 ad Corinth. xiii, 12.

Ad Romam. i, 20.

Divinitatem tria genera hominum multiplicant, scilicet idololatræ. Psal. xcv, 5 : *Omnes dii gentium dæmonia*. Necromantici, qui attribuunt virtutem characteribus, et hujusmodi stultitiis. Carnales homines, ut gulosi colentes ventrem. Apostolus : *Quorum Deus venter est* ¹. Et avari, qui super omnia pecuniam amant. Apostolus : *Avaritia, quod est idolorum servitus* ².

Deo unitas.

Est itaque in Deo vera unitas propter simplicitatem, immutabilitatem, et singularitatem, et propter unitatis creatæ similitudinem : quia sicut unitas a nullo descendit, et omnis pluralitas ab ea defluit, sic Deus a nullo, et omnia ab ipso.

Unitas a plurali-
vero ab
unitate
descendit.

Item, sicut unitas de se gignit unitatem, ita Deus Pater de se gignit alterum se, ut dicit Augustinus, id est, alterum similem sibi, vel alterum a se, scilicet Filium.

Hoc nomen, *Deus*, tripliciter accipitur, scilicet naturaliter, adoptivè, et nuncupativè. Primo modo soli Deo convenit. Secundo modo convenit bonis hominibus, qui divinæ bonitatis participes sunt per gratiam providentiæ, vel doctrinam, et potestatem prælationis, et potestatem miraculorum. Psal. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Diis estis, et filii Excelsi omnes* ³. Tertio modo dii dicuntur idola, sed solo nomine : quia res nominis, scilicet divinitas, illis non convenit. Primo modo non habet plurale hoc nomen, *Deus*, per se, cum sit unus solus verus Deus, nec divinitas recipiat distinctionem : sed secundo, et tertio modo plurale habet.

CAPUT III.

Quod unum solum principium est.

Sicut unus solus Deus est, sic unum solum principium est : quod ostenditur multiplici ratione.

Primo sic, quoniam si duo principia sunt, unum scilicet summe bonum, et aliud summe malum : aut communicant in existentia per se, ut Socrates, et Plato, si simul sunt, in esse communicant, aut non. Si non, ergo alterum illorum erit ens per aliud : et ita non erunt duo principia. Si sic, cum existere sit per se bonum, malum autem plus esset malum, si non haberet illud bonum, ergo non est summe malum : quia si esse per se haberet, hoc ipsum esse, quod est bonum, summe malum esse non sineret.

Præterea, In creaturis quatuor inveniuntur, scilicet multitudo, ordo, imperfectio, et connexio : secundum quodlibet istorum probatur unum tantum esse principium. Omnis multitudo secundum Dionysium, ab unitate trahit originem : ergo necesse est omnis multitudinis unum esse principium. Item, omnis ordo cum habeat prius et posterius, oportet quod unum habeat principium. Item, secundum Boetium, omne imperfectum ab aliquo simpliciter perfecto trahit originem, et hoc est Deus noster. Item, omnis connexio diversorum, causam habet suæ connexionis, et conservationis aliquod unum : et hoc est Deus.

Item, Si esset unum summe malum, a quo omnia mala essent, sequeretur quod secundum corpus Christus esset ab illo malo principio, cum in eo fuerit malum pœnæ, quod absurdum est dicere.

¹ Ad Philip. III, 19.

² Ad Ephes. v, 5.

³ Cf. Joan. x, 34. Cf. etiam, Exod. vii, 1.

Ex prædictis patet, quod Deus est summum, primum, et unum solum principium, tum ratione dignitatis, tum ratione antecessoris, tum ratione causalitatis.

CAPUT IV.

Quod Pater est.

Æternum Patrem esse, per hoc ostenditur, quod cum Deus sit potentissimus, sapientissimus, et optimus, potest, scit, et vult se summe communicare : hoc autem est, alteri majestatis suæ plenitudinem dare¹ : ergo Deus Pater ab æterno Filium sibi æqualem genuit, cui divinitatis suæ essentiam communicavit. Dicit enim Dominus in Isaia : *Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero*² ? Quasi dicat : Non.

Pater multipliciter sumitur.

Pater multipliciter sumitur. Dicitur enim pater æterna generatione, Isa. LIII, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit ?* Prædestinatione, Ad Ephes. 1, 2 et 5 : *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, ... qui prædestinavit vos in adoptionem filiorum.* Creatione, Deuter. xxxii, 6 : *Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te ?* Fecit, inquam, secundum corpus, creavit secundum animam, possedit secundum utrumque. Redemptione, Isa. LXIII, 16 : *Tu, Domine, pater noster, redemptor noster, a sæculo nomen tuum.* Sacramentali regeneratione, I Petri, 1, 3 : *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos.* Fidei instructione, Joan. 1, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Gratiae adoptione, Ad

Roman. VIII, 15 : *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba, (Pater).* Gloriæ collatione, Ad Galat. IV, 7 : *Itaque jam non est servus, sed filius : quod si filius, et hæres per Deum, id est, per opera Dei : opera enim nostra magis sunt per Deum vitæ æternæ meritoria, quam per nos.* Primo modo sumitur *pater* personaliter, et iste modus soli patri convenit. Quarto modo, scilicet redemptione, non solum effective, sed etiam per ministerii exhibitionem. Sumitur etiam personaliter : et iste modus soli Filio convenit, secundum quod modus redemptionis fuit per mortem Filii. Omnes autem alii modi tribus personis simul conveniunt : quia indivisa sunt opera Trinitatis : nisi forte aliquis illorum modorum conveniat alicui personæ per appropriationem.

Appropriatio.

Circa generationem nota quatuor propositiones in quibus videri poterit : utrum essentia divina generet, vel generetur. Prima est, Essentia generat essentiam. Secunda est, Essentia generat personam. Tertia est, Persona generat essentiam. Quarta est, Persona generat personam. Harum propositionum tres primæ falsæ sunt, quarta autem vera est. Est enim regula in Theologia, quod essentia divina non generat, nec generatur : dicendum tamen est, quod Pater virtute essentiae existentis in se, generat : et quod Filio per generationem communicatur essentia, sicut et Spiritui sancto per processionem.

Regula Theologica

CAPUT V.

Quod Filius est.

Quum sint correlativa Pater et Filius, Relatione in divini et quæ ? per easdem rationes ostenditur Filium

¹ Ad Coloss. II, 9 : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

² Isa. LXVI, 9.

esse, per quas ostensum est Patrem esse.

Emanationes.

Præterea, Inter omnes emanationes perfectissima est generatio, qua genitus assimilatur suo genitori, quod emanationes aliæ non faciunt. Cum igitur copiosissimo fonti bonitatis competat emanatio perfectissima, constat quod persona, qui Pater est, qui est fons totius bonitatis, generat Filium sibi æqualem, cui communicat suæ plenitudinem majestatis.

Filius dicitur multipliciter.

Aliquis est filius Dei per gratiam unionis, ut Christus homo. Aliquis per veritatem nativitatis, ut Christus in quantum Deus ¹. Aliquis per adoptionem, ut sancti ². Aliquis per creationem, ut quævis creatura. De Filio dicit Athanasius in altercatione contra Arium, quod ipse dicitur sensus, quo omnia cogitantur: sapientia, qua cogitata disponuntur: virtus, qua disposita perficiuntur: Verbum, quo perfecta nuntiantur: lumen, quo nuntiata clarescunt.

Sapientia Patris.

Filius ergo Dei dicitur sapientia Patris, non quod Pater sit sapientia genita: sed quia Filium genuit, cui appropriatur sapientia. Unde Pater dicitur omnia fecisse in sapientia, id est, cum sapientia, quæ est Filius: quoniam indivisa sunt opera Trinitatis ad extra.

De præpositione in.

Unde hæc præpositio, *in*, notat subauctoritatem in Filio, qui hoc ipsum habet a Patre, quod res creat. Generaliter enim verum est, quod quidquid habet persona, vel operatur, hoc habet ab eo, a quo est ³.

De præpositione de.

Qualiter autem Filius sit de Patre, nota, quod hæc præpositio, *de*, quandoque notat causam efficientem, ut cum dicitur: Christus conceptus est de Spiritu sancto. Quandoque causam materialem, ut cum dicitur: Christus natus est de Maria Virgine. Quandoque identita-

tem essentiae, ut cum dicitur: Filius natus de patre. Quandoque transubstantiationem, ut cum dicitur: Corpus Christi fit de pane. Quandoque ordinem, secundum quod creatura dicitur fieri de nihilo.

CAPUT VI.

Filius est imago Patris.

Imago triplex est, scilicet æqualitatis, imitationis, repræsentationis. Primo modo Filius est imago Patris. Secundo modo homo factus est ad imaginem Dei ⁴. Tertio modo mundus dicitur speculum creatoris.

Imago triplex.

Nota, quod imago relative dicitur ad illud, cujus similitudinem gerit, et ad quod imitandum facta est. Hoc autem contingit dupliciter: aut quantum ad speciem, et signum speciei: et sic imago hominis est in filio suo, qui ipsum in humana specie, et figura imitatur, et hæc est perfecta imago. Aut quantum ad signum tantum, et non ad veritatem speciei, sicut imago hominis est statua lapidea, et hæc est imperfecta imago. Primo modo filius est imago patris, sicut in natura communicans. Secundo modo imago Dei est in homine, licet minus perfecte. Tertio modo mundus dicitur esse speculum Creatoris.

Imago relative dicitur.

Imago hominis, quomodo in filio suo?

Est igitur imago, non ad imaginem, sicut filius. Nam hæc præpositio, *ad*, dicit distantiam inter imaginatum et imaginantem, hoc autem non cadit in filium: unde bene dicitur imago patris, sed non ad imaginem. Et est imago ad imaginem, sicut homo, et Angelus ⁵. Et est aliquid non imago, sed ad

¹ Cf. Matth. iii, 17 et xvii, 5; Luc. iii, 22; ad Galat. iv, 4; Sapient. ix, 5; Luc. i, 32; ad Hebr. i, 5; Luc. i, 35; Joan. i, 14.

² Cf. Sapient. viii, 3 et 4; Psal. ii, 7 et cix,

3; Psal. ciii, 24.

³ Cf. Joan. viii, 26.

⁴ Cf. Genes. i, 26.

⁵ Cf. Sapient. vii, 26; ad Coloss. i, 15.

imaginem, ut mundus hic, qui proprie non dicitur imago, sed vestigium Creatoris : quia licet Trinitatem repræsentet, non tamen imitatur, nec est capax ejus, sicut homo. Est tamen mundus ad imaginem Dei factus : quia Deus aliud exemplar non habuit, ad cujus similitudinem creaturas faceret, nisi semetipsum. Est imago genita, ut filius, et imago creata, ut homo, et Angelus : et est imago facta, ut statua Herculis, quæ ipsum repræsentat.

Ex his patet, quod esse imaginem, convenit Creatori, et creaturæ. Creatori quidem, quia Filio, qui est imago Patris ¹. Creaturæ vero convenit tam corporali, quam spirituali, quam etiam compositæ. Proprie tamen loquendo dicitur, quod creatura corporalis est Creatoris vestigium. Unde Apostolus : *Invisibilia Dei, ... per ea quæ facta sunt*, etc. ². Ibi hæc præpositio, *per*, non dicit medium disponens, in quantum creatura consideratur in se : sed excitans, in quantum est similitudo Creatoris : quia non disponit ad cognitionem Creatoris, imo per talem modum potius impediret cognitionem, cum inter Creatorem, et creaturam major sit dissimilitudo, quam similitudo. Creatura vero spiritualis dicitur Creatoris similitudo. Ezechiel. xxviii, 12 : *Tu signaculum similitudinis*, etc. : et hoc ideo, quia in Angelo propter naturæ simplicitatem expressior est similitudo ad Deum, quam in homine. Creatura vero composita, id est, homo, dicitur imago Dei. Genes. i, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem*, etc. : et hoc ideo, quia in homine inveniuntur plures trinitates, quam in Angelo : unde quoad hoc potius dicitur imago Trinitatis.

Filius Dei possidet triplicem excellentiam, sicut innuit Apostolus, ad Hebr. i, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque om-*

nia verbo virtutis suæ. Primam, scilicet respectu Patris, a quo producit, et sic est splendor gloriæ paternæ. Est enim (ut ait Dionysius) fontalis radius, in se manifestans gloriam paternam. Secundam respectu Spiritus sancti quam producit ex se : et sic est figura, id est, similitudo substantiæ Patris ³. Est enim alia persona ab ipso, sicut a Patre : quod non accepit Spiritus sanctus a Patre, sicut Filius. Tertiam respectu creaturarum, quæ per eum producuntur, et sic est portans omnia verbo virtutis suæ.

Propter primam dicitur Verbum Filius Patris : quoniam perfecte loquitur bonitatem, et summam Patris liberalitatem : qui nihil habere voluit, quod Filio suo non communicaret. Istud est Verbum æternaliter genitum, temporaliter promissum a Prophetis, et Apostolis prædicatum, ab Angelo in incarnatione nuntiatum.

Propter secundam dicitur Filius imago Patris. Quamvis enim tres personæ sint æquales in æternitate, majestate ac potestate : tamen Filius dicitur potius imago Patris, quam Spiritus sanctus : quia non solum habet convenientiam intus cum Patre in essentiæ identitate, sicut et Spiritus sanctus, sed habet etiam convenientiam extra cum Patre : ex eo, quod sicut a Patre procedit Filius, sic et a Filio Spiritus sanctus, sed a Spiritu sancto nullus. Nam secundum rationem intelligendi, respectus hujusmodi relationum sunt extrinsecus existentes, quia potius ab aliquo sunt, quam in aliquo. Intelligentia enim relationum ad hoc, ad quod refertur, aliquid respicit : unde si patrem non habeo, filius non sum, et e converso.

Propter tertiam dicitur Filius virtus Patris, I ad Corinth. i, 23 et 24 : *Nos autem prædicamus Christum, ... Dei virtutem, et Dei sapientiam*.

¹ Cf. ad Coloss. i, 15.

² Ad Roman. i, 20.

³ Cf. ad Hebr. i, 3.

Filius Dei ex
cellentia
Figura Pa-
tris Filius
quomodo

Per Filium
creatura
producun-
tur.

Verbum
æternum

Tres personæ
æquales.

Filius Dei
virtus
Patris.

Trinitatis
imago.

Invenitur etiam imago Trinitatis in nobis, videlicet in memoria, intelligentia, voluntate : vel in mente, notitia, et amore : in quibus per ordinem Patri, et Filio, et Spiritui sancto assimilamur.

sanctus amor, in quantum ipse est nexus Patris, et Filii. Pater enim et Filius diligunt se amore ab eis procedente, qui non est Pater, nec Filius, sed Spiritus sanctus. De hoc nexu dicit Augustinus : « Est ineffabilis quidam complexus in illa Trinitate, non genitus, sed genitoris genitique suavitatis ingenti largitate perfundens omnes creaturas pro capto earum. »

Pater et Filius se diligunt. Spiritus sanctus nexus Patris et Filii.

CAPUT VII.

Quod Spiritus sanctus est.

Emanatio
duplex.

Emanatio duplex est in divinis. Una per modum naturæ, et hæc est generatio, secundum quam Filius est a Patre. Alia est per modum voluntatis, et hæc est processio appropriata, proprie vero dicitur spiratio, secundum quam Spiritus sanctus est a Patre, et Filio. Idcirco autem hæc emanatio per modum voluntatis esse dicitur, quia Spiritus sanctus amor est¹. Amor autem secundum voluntatem est.

Spiritus
sanctus a
Patre et
Filio.

Procedit autem Spiritus sanctus a Patre mediate, et immediate. Mediate, quia Filius ipsum spirat, qui hoc habet a Patre : immediate vero, quia ipse Pater ipsum spirat.

Exemplariter quoque dicitur Spiritus sanctus amor, quoniam amoris gratuiti, qui est in nobis, Spiritus sanctus non solum causa est efficiens, sed etiam exemplar, atque finis. Amor enim qui est in nobis, est a Spiritu sancto efficienter, et hoc in quantum ipse Spiritus sanctus est Deus. Exemplariter autem est in nobis, in quantum ipse Spiritus sanctus est procedens per modum amoris a Patre, et Filio. Sed finaliter est in nobis noster amor, in quantum Spiritus sanctus, a quo amor noster est, habet rationem primi boni, in quod tendit amor noster.

Amor procedens a Patre et Filio.

Notandum, quod amor, qui est Spiritus sanctus, ex modo procedendi est nexus, scilicet Trinitatis, sed propter ipsam processionem est distinctus a Patre et Filio : propter naturæ vero divinæ perfectionem est persona, et suppositum : propter divinam vero simplicitatem est ipse Deus, et summe bonus. Igitur Spiritus est amor, quo Pater, et Filius se diligunt.

Cum autem dicitur, Pater et Filius diligunt se Spiritu sancto, dupliciter exponi potest. Primo sic, diligunt se Spiritu sancto, id est, amore, qui est Spiritus sanctus, et secundum hoc propositio est vera. Secundo sic, diligunt se Spiritu sancto, id est, per Spiritum sanctum, vel per amorem, qui est Spiritus : et sic non est concedenda : esset enim intellectus, quod Spiritus sanctus esset principium in Trinitate, quod falsum est : quia a Patre Filioque procedit : quia non est

CAPUT VIII.

Spiritus sanctus amor Patris et Filii est.

Spiritus sanctus amor Dei est, et hoc tripliciter, videlicet essentialiter, personaliter, et exemplariter.

Essentialiter Spiritus sanctus dicitur amor, in quantum ipse cum Patre et Filio unus Deus est. Ipsi enim tres in quantum unum sunt in essentia, diligunt se amore essentiali, qui appropriatur Spiritui sancto.

Personaliter vero dicitur Spiritus

¹ Cf. Joan. xvi, 7 et xv, 26.

ibi aliquid respectu cuius hæc dictio, *per*, dicat principium. Est enim regula, quod hæc dictio, *per*, semper dicit rationem principii respectu alicujus positi in locutione, sicut quando dicitur : Pater operatur creaturas per Filium : ibi enim notatur ratio principii in Filio respectu operis. Similiter hæc conceditur, Filius operatur per patrem : nam ibi ratio principii in Patre est, et hoc duplici respectu, scilicet respectu Filii, et respectu operis.

formaliter, nos vero ipsum diligimus efficienter, et exemplariter, non formaliter : nam omne esse, et agere est a forma inhærente agenti, quæ est principium agendi, et forma, sicut caliditas igni.

Diligit nos
Deus.

Sciendum est tamen, quod Spiritus sanctus datur, cum datur ejus donum bonum : quia Spiritus sanctus est amor, et primum bonum : posterius autem non datur sine priori.

Præterea, corpus mysticum est unum per amorem. Cum ergo nihil creatum sit unum in diversis particularibus, oportet quod membra corporis mystici uniantur uno amore increato, qui est Spiritus sanctus.

Corpus
mysticum
unum per
amorem.

CAPUT IX.

Spiritus sanctus charitas, et donum sanctorum est.

Spiritus
sanctus
charitas.

Cum inveniatur sæpe in Scripturis, quod Spiritus sanctus charitas et donum dicitur, diligenter notandum est, qualiter hoc debeat intelligi, et utrum Spiritus sanctus sit charitas, qua nos Deum et proximum diligamus. Unde notandum est, quod amor, sive charitas tribus modis sumitur. Uno modo effective, et sic absque dubio verum est, quod Spiritus sanctus est amor, quo diligimus Deum, quia Spiritus sanctus operatur in nobis habitum et motum charitatis. Alio modo sumitur exemplariter : sic etiam Spiritus sanctus est charitas, qua diligimus Deum et proximum. Charitas enim quæ est Spiritus sanctus, est exemplar nostræ charitatis. Tertio modo sumitur charitas formaliter per modum inhærentiæ, et sic charitas dicitur virtutis habitus in anima, quo diligimus Deum et proximum. Et secundum hunc modum Spiritus sanctus non dicitur charitas : nec contrariatur dictum Augustini, quod eadem est charitas, qua nos diligit Deus, et nos ipsum : quia licet verum sit, tamen aliter est, et aliter : nam Deus diligit nos ea

Amor sive
charitas
qualiter
sumitur?

Præterea, quia secundum Augustinum, totum malum hominis est, uti fruendis, et frui utendis : constat ergo, quod oppositum est totum bonum ejus, scilicet frui fruendis, et uti utendis. Sed ad fruendum eo quo fruendum est, requiritur præsentia fruibilis, et etiam dispositio debita fruentis, unde requiritur præsentia Spiritus sancti, et ejus donum, scilicet amor, quo inhæreatur ei. Verumtamen cum datur nobis Spiritus sanctus, non incipit esse in loco novo, sed novo modo, per productionem novi effectus, et novi respectus, ex quo creatura se aliter habet ad Spiritum sanctum, quam prius : propter quod et ipse dicitur aliter esse in creatura, quam prius : quia est in ipsa, ut in cognoscente, et amante ipsum : quod non fuit prius.

Totum ma-
lum homi-
nis, in quo
consistit?
Opposi-
tum. Ad
fruendum
quid requi-
ratur?

Ex jam dictis patet, quod in justificatione duplex charitas nobis datur, scilicet creata et increata : illa qua diligimus, et illa qua diligimur. Vel datur nobis charitas creata, qua diligimus formaliter, et increata, qua diligimus effective, quia nostrum diligere ipse creat. Ex his colligitur, quod licet Deus sit in omnibus per essentiam, præsentiam, et potentiam, non tamen habetur ab omnibus per gratiam.

Charitas
duplex nobis
datur
in justifi-
catione.

¹ S. AUGUSTINUS, Lib. I de Trinitate, cap. 6.

Missio Spiritus Sancti.

Missio autem Spiritus sancti duplex est, sicut et Filii. Una visibilis, sicut apparuit super Christum in columba¹, et super Apostolos in linguis igneis². Alia invisibilis, qua mittitur in mentem, ad sanctificandam creaturam : et ista missio fit ad inhabitationem creaturæ rationalis : sed prior fit ad inhabitationem demonstrandam aliis.

Eodem modo missio Filii duplex est, una scilicet visibilis, ut incarnatio, et alia invisibilis, ut est interna mentis illuminationis.

Missio inseparabilis. Filii et Spiritus sanctus mittuntur.

Notandum, quod missio Filii et Spiritus sancti inseparabilis est : sed dicitur Filii, quando mens per gratiam illuminatur ad Deum cognoscendum : et dicitur Spiritus sancti, quando affectus accenditur ad Deum amandum.

Mittere proprietatem Patris. Mitti et Filii. Mitti Spiritus sancti. Qui per restrictionem ad creaturam etiam mitti dicitur.

Sciendum est, quod solius Patris est mittere, et non mitti. Cum enim Pater a nullo procedat, nusquam mitti dicitur : quia vero Filius et producit, et producit, ideo mittit, et mittitur. Spiritus vero sanctus, quia producit æternaliter, sed non producit, nisi ex tempore, ideo ipse est proprium mitti, et non mittere, nisi respectu creaturæ, ut ad conversionem populi dicuntur Apostoli missi a Spiritu sancto. Nisi forte dicatur mittere hominem assumptum. Sed et Spiritus sanctus mittere dicitur, in quantum cum Patre et Filio idem est in essentia Trinitatis, non in quantum persona. Sic etiam Filius mittit seipsum : unde Augustinus in libro de *Trinitate* : « Intelligamus illam incarnationem, et ex Virgine nativatem, in qua intelligitur « Filius missus, una eademque operatione Patris et Filii inseparabiliter esse « factam, non separato etiam Spiritu « sancto. »

Ex his patet, quod hæ sunt improprie et exponende : Spiritus sanctus

mittit se, et mittit Filium, et Filius mittit seipsum : nisi intelligatur, in quantum est de Virgine natus : quia Filius Deus mittit se hominem, et secundum hoc vera est. Hæc autem est ratio : quia mittere dicit auctoritatem ratione productionis æternæ.

Modus.

Quibus autem modis datus sit Spiritus sanctus in signo visibili, sciendum quod in igne apparuit Spiritus sanctus, ut calefaceret frigidos : et in linguis, ut doceret ignaros : et in sono, ut terreret rebelles³. Apparuit etiam in aliis tribus signis, scilicet in nube ipsi Moysi, ut ductor ejus in columna nubis esset⁴, sicut legitur, Isa. LXI, 1, et LXII, 11, 14. Item, in columba super Christum baptizatum ad ostendendam gratiæ plenitudinem, quæ in ipso erat⁵. Item, in flatu post resurrectionem⁶, ad significandam vivificationem affectus : quia flatus ab interiori procedit. Datus est igitur Spiritus sanctus bis post resurrectionem, scilicet in terra, propter dilectionem proximi, et de cælo, propter dilectionem Dei. Vel datus est in terra, ad relaxanda peccata aliorum. Joan. xx, 22 et 23 : *Insufflavit et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis*, etc. Datus est de cælo in Pentecoste ad robur, et ad operationem miraculorum⁷. De his duobus, Psal. xxxii, 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt*, quoad primum : *et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, quoad secundum. Tertia fuit collatio Spiritus sancti Apostolis facta ante passionem, quando fuerunt baptizati. Eorum enim baptismus innuitur ibi : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet*⁸. In signum prædictorum ter inungitur homo ad significandam hanc triplicem Spiritus sancti missionem, scilicet in baptismo, in confirmatione, et in morte.

Apostoli fuerunt baptizati, et quomodo?

Ter inungitur homo.

Quadruplicem effectum consecuti sunt

¹ Cf. Matth. iii, 16.² Cf. Act. ii, 3.³ Cf. Act. ii, 2 et 3.⁴ Cf. Exod. xiii, 21.⁵ Cf. Matth. iii, 16.⁶ Cf. Joan. xx, 22.⁷ Cf. Act. ii, 4.⁸ Joan. xiii, 10.

Effectus
quadrex
Spiritus
sancti.

Spiritus
sanctum
peccatores
accipiunt.

Tempus
quo datus
est Spiritus
sanctus.
Dies.
Hora.

Nomen
Spiritus
sancti quo-
modo sumi-
tur?

Apostoli ex præsentia Spiritus sancti : primo, eloquentiam in linguis¹ : secundo, audaciam in tormentis² : tertio, efflicaciam in miraculis³ : quarto, protectionem a vitiis, quia post Pentecosten non peccaverunt mortaliter. Accipiunt et modo multi utiliter Spiritum sanctum : peccatores quidem in igne ad purgandum. Matth. iii, 11 : *Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto, et igni*. Item, pœnitentes ad proficiendum. Psal. cxlii, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me*. Item, perfecti ad sanctificandum. II ad Corinth. i, 22 : *Qui dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*. Item, beati ad fruendum. Psal. lxvi, 3 : *Renuit consolari anima mea*, etc. Item, tribulati ad consolandum. Ad Roman. viii, 15 : *Non accepistis Spiritum servitutis iterum in timore*, etc. Item, ignorantes ad instruendum. Joan. xiv, 26 : *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater*, etc.

Quo tempore datus sit Spiritus sanctus, attendendum est, quod in die quinquagesima⁴, ut ostendatur auctor esse remissionis : nam annus jubileus serviebat remissioni. Venit etiam in die dominico, ut esset dies renovationis, qui fuit etiam creationis. Datus quoque fuit tertia hora⁵, quia dicitur primus homo hora tertia perdidisse gratiam : unde conveniens fuit, quod eadem hora Apostolis mitteretur. Item, alia ratione datus est hora tertia, scilicet, ut ostenderetur, quod etiam nobis hora tertia datur gratia Dei. Sunt enim tres horæ morales, scilicet contritio, confessio, et satisfactio.

De hoc nomine, *Spiritus sanctus*, sciendum est, quod potest esse circumlocutio unius proprii nominis, et tunc convenit tantum personæ tertiæ in Trinitate : vel possunt istæ dictiones sumi

divisim, et sic quælibet trium personarum est Spiritus sanctus.

Spiritus sanctus multa habet nomina. Dicitur enim *Spiritus* a spirando active, eo quod spiret. Joan. iii, 8 : *Spiritus ubi vult, spirat*, et secundum hunc modum, hoc nomen, *spiritus*, commune est omnibus tribus personis, sed Spiritui sancto convenit per appropriationem. Alio modo dicitur *Spiritus* a spirando passive, eo quod spiretur : et hoc proprium est Spiritui sancto, quia procedit per modum spirationis. Non solum autem dicitur *Spiritus* sed additur *sanctus* : quia *sanctus* idem est quod mundus, vel firmus, vel sine terra. Ista autem non conveniunt ei soli, quoad se, sed etiam in comparatione, quoad nos : nam per gratiam Spiritus sancti a peccatis mundamur, in bonis firmamur, a terrenis separamur. Sanctus ergo non solum est in se, sed quia nos sanctos facit ex sanctitate, de qua dicit Dionysius : « Sanctitas « est ab omni immunditia libera, et perfecta, et omnino immaculata munditia. »

Præterea, Spiritus sanctus vocatur nexus, unitas, et amplexus : et hoc prout comparatur ad Patrem et Filium.

Item, Dicitur donum Altissimi : et hoc, prout comparatur ad nos : quia *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est*, etc.⁶

Item, Dicitur fons vivus : quia septemplexi rivo donorum nobis fluit. Isa. xi, 2 et 3 : *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et... spiritus timoris Domini*.

Item, Dicitur ignis⁷, quia affectum ascendit⁸.

Item, Dicitur charitas, non solum quia est amor Patris et Filii, sed quia nos amantes facit.

¹ Cf. Act. ii, 4.

² Cf. Act. v, 18 et seq.

³ Cf. Marc. xvi, 20.

⁴ Cf. Act. ii, 1.

⁵ Cf. Act. ii, 2.

⁶ Jacob. i, 17. Cf. Joan. iv, 24 et vii, 39 ; ad Roman. v, 5.

⁷ Cf. Luc. vii, 49.

⁸ Cf. Joan. xiv, 16.

Item, Dicitur spiritualis unctio, quia omnes tribulationes mundanas suaves facit, et jucundas, secundum illud : « In labore requies, in æstu temperies, etc. »

Item, Dicitur dexteræ Dei digitus, quia sicut corporales res digito demonstrantur, ita per Spiritum sanctum ostenduntur res spirituales oculo spirituali.

Item, Dicitur Paracletus¹, quia consolationes cœlestes mentibus instillat. Item, magistrorum optimus, quia intellectum ad Dei cognitionem et sui ipsius illuminat.

CAPUT X.

In Trinitate personarum unitas essentiae est.

In unitate naturæ divinæ tres sunt personæ² : quarum prima est a nulla, secunda est per generationem a sola prima, tertia est per communem spirationem a prima, et secunda. Istud tamen sic est, quod Trinitas personarum non excludit ab essentia unitatem, simplicitatem, immensitatem, æternitatem, et incommutabilitatem. Hujus ratio per hoc patet, quia qui crederet Deum non posse se communicare, negaret in eo potentiam. Qui vero crederet hoc eum posse, sed nescire, negaret in eo sapientiam. Qui crederet eum hoc posse, et scire, sed nolle, ille negaret in eo bonitatem. Cum igitur Pater potuerit, sciverit, et voluerit se summe communicare, hoc fecit æternaliter, scilicet habendo dilectionem et dilectum, hoc est Filium et Spiritum sanctum.

Præterea, Omne bonum est sui diffusivum, ut dicit Dionysius : unde cum Pater sit fons bonitatis, emanatio erit ab

ipso perfectissima, quæ est generatio. Erit etiam emanatio jucundissima, quæ est per modum benignitatis et liberalitatis : hæc autem emanatio amor est, qui est Spiritus sanctus a Patre et Filio procedens. Et bene dicitur amor emanatio liberalitatis : quia amor primum donum est, quod a liberalitate procedit, cum sit donum intrinsecum in ipso dante, in quo, scilicet amore, omnia alia donantur.

Hæc beata Trinitas tribus modis nobis innotescit. Ipsa enim patet in Scripturis, ostenditur in figuris, relucet in creaturis.

Primo, inquam, beata Trinitas patet in Scripturis. Unde Leo Papa : « Credis sanctam Trinitatem, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum omnipotentem, unius substantiæ, unius essentiae, unius potestatis. »

Item, Isaias audit Seraphim ter dicentia : *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, in laudem beatæ Trinitatis, subjungentia in singulari : *Dominus Deus exercituum*³, propter confessionem unitatis essentiae divinæ. Si ergo non essent tres personæ, non diceretur in Genesi, 1, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, sed meam : et tunc si essent tres personæ, et non una substantia non diceretur *ad imaginem*, sed ad imagines nostras. Ad id ostendendum ponitur in Psalmo LXVI, 7 et 8, ter Deus, cum dicitur : *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* : et tamen solum ponitur hoc pronomen, *eum*, ubi subjungitur : *Et metuant eum omnes fines terræ*. Item, Jerem. 1, 6 : *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui*. Vide quod a triplicavit, et in singulari dicit : *Domine Deus*, quod notat Trinitatem et unitatem. Item, Apostolus, ad Roman. XI, 36 : *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula*. Et nota, quod hæc propositio *ex*, dicit auctoritatem, et esse a nullo : hoc autem Patri convenit, qui est principium, sine principio. Sed

Liberalitas divina.

Beata Trinitas nobis innotescit, et quomodo? De beata Trinitate quid credendum?

Trinitas personarum in unitate essentiae.

Ex præpositione, quid dicat?

Unitas personarum in divinis. Nota.

Ab æterno, Deus potuit, scivit, et voluit se summe communicare.

¹ I Joan. v, 7 : *Tres sunt qui testimonium dant in cælo : Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et*

hi tres unum sunt.

² Isa. vi, 3.

Per præpositio, quid dicat? Filius principium de principio. In præpositio, quid dicat?

hæc præpositio, *per*, notat operationem, sive medium, et esse ab alio : unde per hoc intelligitur Filius, qui est principium de principio. Hæc autem præpositio, *in*, notat conservationem, et esse ab aliis : et propterea competit Spiritui sancto, qui est continentia omnis boni.

Figuræ. Ostenditur etiam beata Trinitas in figuris. Significatur enim per tres amicos Job ¹. Item, per tres Angelos quos Abraham hospitio recepit : tres vidit, et unum adoravit ². Item, per tres digitos, quibus apprehenditur moles terræ ³. Item, per tres civitates refugii æquali spatio a se distantes. Item, per tria difficilia ad investigandum ⁴. Item, per tres civitates, quas vidit Ezechiel ⁵.

In creaturis vestigium Trinitatis relucet.

Relucet quoque in creaturis vestigium beatæ Trinitatis. Cognoscitur enim in magnitudine creaturarum potentia Patris, in dispositione sapientia Filii, in ornatu bonitas Spiritus sancti ⁶. Item, in quolibet individuo invenies virtutem, speciem, et utilitatem, quorum primum convenit Patri, secundum Filio, tertium Spiritui sancto. Item, in sole vides essentiam, splendorem et calorem : in quibus Patrem et Filium et Spiritum sanctum cognosces. Item, in anima secundum memoriam, intellectum, et voluntatem considera personarum Trinitatem, et unitatem substantiæ. Item, in hierarchia cœlesti superiori Deus est in Thronis, ut majestas : in Cherubim, ut veritas : in Seraphim, ut charitas, per quæ notatur personarum Trinitas. Item, in virtutibus Theologicis scilicet fide, spe, charitate idem intellige. Item, in tribus dotibus animæ, scilicet cognitione, comprehensione, et dilectione.

Aliter Deus relucet in beatis, quam viatoribus. Notandum autem, quod aliter relucet Deus in creaturis viatoribus, aliter in beatis. Exemplum de speculo, in quo alio modo videtur a nobis notus, et ali-

ter ignotus : nam notum videtur in speculo, ignotum per speculum.

Ex prædictis patet, quod licet tam in creatura corporali, quam in spirituali, et quam ex his composita beata Trinitas cognoscitur, tamen diversimode, prout unumquodque istorum dicitur vestigium Creatoris, et quia aliud dicitur ejus similitudo, et aliud ejus imago, sicut superius est notatum in titulo sexto, quod Filius est imago Patris.

Denique sciendum est, quod pluralitatem personarum in unitate essentiae, et unitatem essentiae in personarum pluralitate secundum Bernardum, « scrutari » temeritas est, credere pietas est, nosse « vita æterna est. »

Trinitas incomprehensibilis.

CAPUT XI.

Multiplex trinitas est.

Multiplex invenitur in Scripturis trinitas. Est enim trinitas increata, quæ summa, et ineffabilis est. Aliæ trinitates sunt creatæ : inter has una est, quæ cecidit, scilicet rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Alia est, per quam homo cecidit, scilicet suggestio diaboli, delectatio sensualitatis, et consensus rationis : quæ tria significata sunt per serpentem, mulierem, et virum in paradiso. Tertia est in quam cecidit : scilicet ignorantia veri, impotentia boni, et concupiscentia mali. Quarta est per quam resurgit, scilicet fides, spes, charitas.

Item, est trinitas, per quam ad gratiam reparamur, scilicet triplex substantia, quæ est in Christo, scilicet divinitas, anima, et caro. Est autem alia per quam regeneramur, scilicet Spiritus, aqua, et

¹ Cf. Job. i, 11.

² Cf. Genes. xviii, 2.

³ Cf. Isa. xl, 12.

⁴ Cf. Proverb. xxx, 18.

⁵ Cf. Ezechiel, xlvi, passim.

⁶ Cf. Sapient. xiii, 5 ; Psal. xxii, 1 et seq.

sauguis. Spiritus, inquam, sanctificationis, aqua absolutionis, sanguis redemptionis. Hanc nobis Joannes in Epistola sua recitat¹.

Est quoque trinitas alia, per quam ad gloriam reformamur, ut sunt tres dotes animæ, scilicet cognitio, dilectio, comprehensio.

Est et multiplex trinitas in creaturis, quæ est vestigium beatæ, et increatæ Trinitatis, et de hoc habes in titulo supra decimo, quod « Trinitas personarum, et unitas essentiæ est. »

triplex magnitudo reperitur, scilicet temporalis, dimensionis, et virtutis. Prima magnitudo est in rebus mutabilibus. Secunda, in corporeis. Tertia, in spiritibus creatis. Istis tribus respondent in creatore alia tria, in quibus etiam personæ divinæ sunt æquales, scilicet æternitas in esse, magnitudo in immensitate, et virtus in posse. Hoc tamen posse licet secundum rei veritatem sit in Deo, secundum differentiam rei in ipso non habent esse, sed secundum quod nostrum respiciunt intellectum.

In quibus sunt æquales divinæ personæ?

Dicendum est ergo, quod tanta est æqualitas in trinitate, quod secundum Augustinum nec est majus aliquid, vel duo, vel omnes, quam unus : nec majus aliquid omnes quam singuli.

Quanta sit in divinis æqualitas? Coæternitas personarum.

CAPUT XII.

Æqualitas personarum est.

Æqualitas personarum in quibus consistat?

Æqualitas personarum in tribus consistit. Unde Augustinus : « Nullus alium præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. » Quod æqualitas secundum hæc tria sit in Deo, sic ostenditur : quia in istis inferioribus tria sunt hæc, scilicet substantia, qualitas, et quantitas : igitur unitas in substantia causat identitatem, unitas autem in qualitate causat similitudinem, sed unitas in quantitate causat æqualitatem.

Coæternæ quoque sunt personæ divinæ, quia in divinis non est ponere nisi duo genera, scilicet substantiæ, et ad aliquid : quantitas vero et qualitas transeunt in genus substantiæ, sicut æqualitas et similitudo dicunt relationes : sed substantia communis est tribus personis.

Relativorum autem proprium est simul esse : ergo nullo modo Pater est prior Filio, nec secundum id quod ad aliquid est, nec secundum id quod absolutum est. Idem ostenditur per exemplum in natura : quia licet splendor sit a sole, tamen esset soli coæternus, si sol esset æternus.

Relativorum proprietas.

Similitudo

divinis qualitas, et quæ?

In divinis autem est æqualitas tantummodo secundum triplicem quantitatem, prout quantitas in Deo esse dicitur, licet improprie. Primo secundum quantitatem virtutis, quæ est potentia. Alio modo secundum quantitatem durationis, quæ est æternitas. Tertio modo secundum quantitatem magnitudinis, qua ipse est intra omnia, et extra omnia, et qua continet et locat omnia.

creaturis lex maiestas.

Æqualitas personarum aliter in istis tribus ostenditur : quoniam in creaturis

CAPUT XIII.

Inter essentiam et personam differentia est.

Apud Græcos quatuor sunt vocabula, scilicet οὐσία, οὐσιώσις, ὑπόστασις, πρόσωπον : hæc apud Latinos æquipollent istis qua-

¹ I Joan. v, 8 : *Et tres sunt qui testimonium dant in terra : spiritus, aqua, et sanguis : et hi*

tres unum sunt.

Latinorum
interpreta-
tio. Usia,
quid? Usio-
sis, quid?
Hypostasis,
quid? Pro-
sopon,
quid?
Distinctio
qualitatis
et notio-
num.

tuor, videlicet essentia, substantia, sub-
sistentia, persona. Inter hæc talis est dif-
ferentia: quia οὐσία, sive essentia dicitur
de creaturis absolute et sine concretionem,
qualis est humanitas: οὐσιωσις dicit natu-
ram, sive substans naturæ, ut homo:
ὑπόστασις dicit distinguibile, non tamen
distinctum determinata proprietate, ut
aliquis homo: πρόσωπον, sive persona di-
cit distinctum determinata proprietate ad
dignitatem pertinentem, ut Petrus.

Unde sicut homines particulares di-
stincti sunt propriis qualitatibus, ita Pa-
ter, et Filius, et Spiritus sanctus pro-
priis notionibus. Sicut autem Græci
dixerunt Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum, scilicet tres hypostases, id est,
tres subsistentias: ita et nos dicimus tres
subsistentias, id est, tres res non indi-
gentes alia re ut sint.

Essentia di-
vina consi-
deratur in
persona, et
quomodo?
In appro-
priatis.

Considerata igitur essentia divina in
se, omnino indistincta est, persona vero
in se distincta est suis proprietatibus.
Considerata autem essentia in personis,
vel persona in essentia, modum medium
tenet, scilicet unitatem et distinctionem:
et hoc patet in appropriatis, quæ omni-
bus personis conveniunt, ut potentia,
sapientia, bonitas, sed ad unam magis
determinantur.

Substan-
tia, quomo-
do sumi-
tur?

Nota, quod semper substantia sumitur
pro essentia, et quod essentia numquam
transfertur ad significandam personam.

Personæ
diffinitio-
nes tres.

Tres sunt diffinitiones personæ: « Per-
sona est creaturæ rationalis individua
substantia: » hæc sumitur penes naturam
rei. Secunda Hugonis de sancto Victore
talitatis est: « Persona est subsistens per se
solum juxta quemdam singularem mo-
dum. » Hæc sumitur juxta etymologiam
nominis: dicitur enim persona quasi per
se una. Tertia est definitio magistralis
sic: « Persona est hypostasis distincta
proprietas ad dignitatem pertinente. »

Nota etiam, quod ista quatuor, prout

supra sunt exposita, et exemplificata,
scilicet essentia, substantia, subsistentia,
persona, differunt in creatura, re, et
nomine: sed in divinis differunt ratione.

CAPUT XIV.

De immensitate Dei.

Non est in Deo quantitas dimensionis,
sed virtutis: nec ubique est Deus mole
corporis, sed præsentia majestatis, et per
hunc modum dicitur *immensus*.

Sed nota quod immensitas quatuor in
Deo complectitur, scilicet infinitatem,
incomprehensibilitatem, incircumscrip-
tibilitatem, æternitatem. Si enim conside-
ratur Deus in se, sic est infinitus. Psal.
cxliv, 3: *Magnitudinis ejus non est
finis*. Si vero consideratur in compara-
tione ad intellectum, sic est incompre-
hensibilis. Apostolus: *O altitudo divitia-
rum*, etc. ¹. Et propter hoc etiam dicitur
sedere super Cherubim ², id est, super
plenitudinem scientiæ, et super omnem
intellectum. Sed in comparatione ad lo-
cum, sic est incircumscripibilis, Ambro-
sius: « Nihil præscriptum, nihil circum-
scriptum, nihil dimensum trinitas ha-
bet, non loco clauditur, non æstimatione
concluditur, non ætate variatur. » Sed
si consideratur in comparatione ad dura-
tionem, sic est æternus. Apostolus: *Regi
seculorum immortalis*, etc. ³. De his
quatuor dicendum est in sequentibus
per ordinem.

Immensitas
quatuor
in Deo
complectitur,
et
quæ?

Tenendum est certissime, quod in Deo
non est proprie longitudo, nec latitudo,
nec sublimitas, nec profundum ⁴: sed
hæc metaphorice sunt in Deo. Est enim
in Deo latitudo charitatis, qua nos ab

Immensitas
Dei.

Latitudo

¹ Ad Roman. xi, 33.

² Psal. lxxix, 2: *Qui sedes super Cherubim*.

³ I ad Timoth. i, 17.

⁴ Cf. ad Ephes. iii, 18: *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum*.

errore revocat. Jerem. xxxi, 3: *Charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te, miserans*, scilicet tui. Est et longitudo patientiæ, qua malos exspectat: dissimulat namque peccata hominum propter pœnitentiam. Est in eo sublimitas sapientiæ, qua omnem sensum superat. Apostolus: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* ¹. Est etiam in eo profundum justitiæ, qua peccatores damnat. Matth. xxv, 41: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum*.

CAPUT XV.

De infinitate Dei.

Dubitandum vero non est Deum esse infinitum: quia cum in Deo idem sit potentia et essentia, patet quod essentia ejus est infinita, sicut et potentia. Unde sicut potentia Dei non ita potest in tot, quin possit in plura, sic et essentia Dei non est ita in aliquibus rebus, quin possit esse in pluribus, imo si mundi essent infiniti, omnes repletet.

Præterea, cum Deus sit rerum causa efficiens, formalis, et finalis, sicut non est dicere de Deo in quantum est causa efficiens. quod sit effectiva: nec in quantum est causa formalis quod sit formata, eadem ratione non est dicere cum sit causa finalis, quod sit finita. Nullo ergo modo dicendum est Deum esse finitum secundum substantiam, nisi finitum dicatur completum et perfectum.

Sane triplex dicitur infinitum, scilicet negative, privative, contrarie, seu disparate. Infinitum *negative* dicitur per abnegationem finis: et sic dicitur infinitum illud, quod non finitur: et hoc modo infinitum est, quod non est natum finiri. Infinitum *privative* est, quod na-

tum est finiri, non tamen finitur. Infinitum *contrarie* est, quod habet contrariam dispositionem ad finiendum. Primo modo essentia divina est infinita, quia non habet finem, nec est nata finiri. Similiter si dicatur infinitum tertio modo. Si vero dicatur infinitum *privative*, sic non potest dici finita, quia non est nata finiri, imo est finiens omnia.

Item, finis dicitur triplex: dicitur enim terminus, et secundum hoc quantitas continua ponitur infinita, quia non est dimensibilis in infinitum, et hoc ideo, quia in continuo non est terminus in productione, sicut nec in numero est terminus in additione. Alio modo dicitur finis idem quod perfectio. Tertio modo dicitur finis, id propter quod unumquodque finitur. Primo modo Deus est infinitus, non secundum quantitatem dimensivam, quæ in Deo non est, sed secundum quantitatem virtualem, quæ in ipso est. Sed quia in Deo omnimoda est indivisio virtutis et essentiæ, non potest esse infinitas virtutis, quin etiam sit essentiæ. Secundo modo materia dicitur infinita, quia caret perfectione. Tertio modo malum culpæ dicitur infinitum, quia non est ordinatum ad finem.

CAPUT XVI.

De incomprehensibilitate Dei.

Creator a creatura cognosci non potest ad plenum in via vel etiam in patria, quia finiti nulla est proportio ad infinitum. Trinitas sibi soli nota est, et homini Christo. Unde Bernardus: « Nihil Deo præsentius, et nihil incomprehensibilius: quid nempe cuilibet rei præsentius quam esse suum? » Sane esse omnium dixerim Deum, non quod illa sint

Esse omnium
Deus, et
quomodo?

¹ Ad Hebr. iv, 13.

quod est ipse, sed quia *ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*¹. Est enim intelligentia nostra ad illam lucem inaccessible² multo minus, quam visus noctuæ, vel vespertilionis ad lucem: unde dicitur in Psalmo xvii, 11: *Volavit super pennas ventorum*, hoc est, super intelligentias etiam Angelicas.

Comprehenditur
Deus, et
quomodo?

Verumtamen comprehenditur Deus aliquo modo per fidem in via. Augustinus: « Mentis humanæ acies invalida in « tam excellenti luce non figitur, nisi « per justitiam fidei emundetur. » Ad idem Bernardus: « Ita Deus est in irrationalibus creaturis, ut non capiatur « ab ipsis. A rationalibus tamen capi « potest omnibus per fidei cognitionem, « sed a bonis tantum capitur per amor³. » Dicamus ergo, quod de Deo scire possumus, quid non sit, non quid sit. Augustinus: « Intelligimus Deum « sine qualitate bonum, sine quantitate « magnum, sine indigentia creatorem, « sine situ præidentem, sine habitu vel « ambitu omnia continentem, sine loco « ubique totum, sine tempore sempiternum, sine sui mutatione mutabilia « facientem, nihilque patientem. »

Quo hic purius vixerit, eo perspicacius Deum quis videbit.

Comprehenditur quoque Deus per speciem pro dignitate meritorum in patria. Augustinus: « Videbimus tuæ majestatis « essentiam, et unusquisque eo perspicacius, quo hic vixerit purius. » Et est exemplum in mari, quod se offert visui, et tamen secundum ambitum totum videri non potest: et hoc est tam propter maris latitudinem, quam propter ipsius nostri visus ad tantam superficiem impropportionabilitatem.

Hoc igitur tenendum est, quod in via Deum cognoscere possumus, quia est, et in patria, quod sic est, numquam tamen nec hic nec ibi quid est. Visus corporalis impeditur tripliciter, scilicet per tenebras, per falsam lucem, per aversionem

a re visibili. Eodem modo impeditur visus spiritualis circa cognitionem Dei. Primo per tenebras peccati, vel erroris. I Joan. ii, 11: *Qui odit fratrem suum*, id est, qui facit peccatum, *in tenebris est*. II ad Corinth. iii, 13: *Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum*. Secundo, per falsam lucem: hoc autem fit quando quis metitur æternam secundum naturalia. Exemplum habetur in ligno putrido, quod in nocte quamdam lucem videtur habere, sed cum dies venerit, nihil est. Tertio, per aversionem a re visibili, sive cognoscibili: hoc est, quando quis spreto incommutabili bono, rebus mutabilibus adhæret: talium oculis cum sint ægri, odiosa est lux, et puris est amabilissima.

Deus cognoscitur interius et exterius. Interius dupliciter: quia quandoque per inspirationem, quod paucis datum est. Apostolus, II ad Corinth. xii, 2: *Scio hominem in Christo*, etc.: quandoque per ratiocinationem, per quem modum plures Philosophi de Deo notitiam habuerunt. Ad Roman. i, 20: *Invisibilia Dei*, etc. Exterius etiam cognoscitur dupliciter: scilicet per creaturas. Apostolus: *Videmus nunc per speculum*⁴, scilicet creaturarum, quæ modo sunt speculum creatoris in præsentia: sic e converso ipse Deus erit speculum creaturarum in futuro, in quo omnia videbunt. Item, per doctrinam Apostoli: *Fides ex auditu*⁵. Sicut cognoscitur vivum quandoque ex auditu, quandoque visu, quandoque gustu, sic Deus quodammodo cognoscitur auditu. Cognoscunt enim Deum qui audiunt verbum Dei, et per illud credunt: visu cognoscunt Theologi, qui legunt Deum in Scripturis: et Philosophi, qui speculantur eum in creaturis: gustu cognoscunt soli boni.

Interius et
exterius
Deus cognoscitur,
et quomodo?

¹ Ad Roman. xi, 36.

² Cf. I ad Timoth. vi, 16.

³ S. Bernardus, Homil. 3 super Missus.

⁴ I ad Corinth. xiii, 12.

⁵ Ad Roman. x, 17.

Psal. xxxiii, 9: *Gustate, et videte, quoniam suavis*, etc. Et iste ultimus modus perfectissimus est et certissimus.

sum-
mos-
Deus. Dionysius dicit, quod tribus modis cognoscitur Deus, scilicet per remotiorem, sive abnegationem, ut cum dicitur: Deus non est hoc, vel illud. Unde Dionysius: « Negativæ de Deo sunt veræ: « affirmativæ vero incompactæ. » Item, per eminentiam: ut cum in creatura inveniatur potentia, attribuenda est Deo summa potentia, et sic de aliis. Item, per causam, secundum quod per effectus venit ad cognitionem causæ, vel per cognitionem motuum ad cognitionem moventis.

Item nota, quod anima sensu percipit corpora, per formas in materia, tantum præsentem corpore: imagine vero corporum similitudines, et formas abstractas a materia, etiam præsentem corpore, vel absente: ratione autem corporum naturas, intellectu spiritum creatum, intelligentia vero spiritum increatum.

Sciendum est etiam, quod cognoscibilia quædam sunt intra rationem, quædam juxta, quædam supra. Intra rationem sunt, quæ sensu percipimus, ut alba, nigra, et hujusmodi. Juxta rationem sunt, quæ ratione percipimus, ut vera, falsa, justa, vel injusta. Supra rationem sunt, quæ sola divina revelatione comprehenduntur, aut auctoritate Scripturarum creduntur: ut tres esse personas unum Deum ¹.

CAPUT XVII.

De incircumscribilitate Dei.

ubique
est, et
modo? Ubique Deus est, et tamen nusquam est, quia nec abest ulli loco, nec ullo capitur loco. Augustinus: « Deus est in

« mundo non inclusus, extra mundum « non exclusus, supra mundum non « elevatus, infra mundum non depres- « sus. »

Ex his patet, quod Deus est intra omnia, et hoc quia omnia replet, et ubique præsens est. Item, extra omnia est, quia omnia continet: nec usquam valet coarctari. Sed nota, quod hæc præpositio *extra*, dicit ibi, non actualem præsentiam ad locum, sed potentialem, quæ est Dei immensitas, quæ infinitos mundos potest replere, si essent. Item, ipse est supra omnia: quia omnibus præsidet ², nec aliquid ei æquatur. Item, infra omnia est: quia cuncta sustinet, et sine ipso nihil subsisteret.

Dicimus etiam, quod ubique est, non ut indigeat rebus quod in eis sit: sed potius res sui indigeant, ut per eum subsistant. Deus enim ante mundi constitutionem fuit, ubi nunc est, scilicet in se, quoniam ipse sufficit sibi: unde versus:

Dic ubi tunc esset, cum præter eum nihil esset? Tunc ubi nunc in se, quoniam sibi sufficit ipse.

Per quod patet solutio quæstionis quorundam simplicium, qui quærent, ubi Deus fuerit priusquam mundus esset? Sciendum est ergo, quod aliquid est in loco circumscriptive et diffinitive, ut corpus: aliquid diffinitive, non circumscriptive, ut Angelus: aliquid nec sic, nec sic, ut Deus: et hoc ideo, quia non individuatur per materiam, ut corpus, neque per suppositum, ut Angelus. Aliquid est etiam in loco, partim circumscriptive, partim diffinitive, ut corpus Christi in sacramento, quod est totum sub tota hostia, ita quod non excedit: et secundum hoc est circumscriptive. Est quoque sic sub hostia, quod non ubique, et sic est ibi quodammodo diffinitive. Corpus autem Christi licet non sit ubique, cum sit creatura, nec æquari possit in hujusmodi Creatori, in pluribus tamen

Ante mun-
di consti-
tutionem
Deus ubi
erat?
Esse in
loco mul-
tipliciter
accipitur.

¹ Cf. I Joan. v, 7.

² Cf. ad Hebr. 1, 3.

locis est totum sub diversis hostiis : et hoc est propter unionem carnis ad Verbum : unde merito habet amplius quam alia creatura, scilicet, quod in locis pluribus simul et semel possit esse. Ex prædictis patet, quod esse ubique simpliciter soli convenit Creatori, sed in loco uno esse soli convenit creaturæ. In pluribus vero locis esse, sed non ubique, convenit corpori Jesu Christi.

Deus est
in rebus
multiplici-
ter, et quo-
modo ?

Nota quod Deus est multipliciter in rebus, scilicet per naturam : et sic est ubique potentialiter, præsentialiter. Item, per gratiam, sic est in bonis. Joan. xv, 4 : *Qui manet in me, et ego in eo, hic*, etc. Item, per gloriam : sic est in rationali virtute animæ, ut veritas : in concupiscibili, ut bonitas : in irascibili, ut pietas. Item, per unionem : sic fuit in utero Virginis unitus humanæ naturæ : et in sepulcro unitus carni : et in inferno unitus animæ Christi. Item, Deus dicitur esse alicubi per occultorum revelationem. Genes. xxviii, 16 : *Vere Dominus est in loco isto*. Item, per vestigiorum ejus excellentem repræsentationem, sic dicitur esse in cælo ¹ : quia ibi maxime relucet sua potentia, sapientia, bonitas : vel per naturæ identitatem, sicut est Filius in Patre, et Pater in Filio ², et Spiritus sanctus in utroque. Item, per miraculorum operationem. Exod. viii, 19 : *Digitus Dei est hic*. Item, per conservationem et gubernationem, sic est in mundo ³. Deus est in seipso, ut Alpha et Omega ⁴, secundum illud : *Dic ubi tunc esset*, etc. ⁵. Ipse enim est in mundo sicut rex in regno. Bernardus : « Deus ubique regnat, ubique imperat, ubique majestas ejus omnia replet et complectitur » universa. » Item, in Angelo, ut decor, in quantum veritas in anima : et sicuti sapor, in quantum bonitas. Item, in Ecclesia est, sicut paterfamilias in domo. Unde illud : *Ecce ego vobiscum sum usque ad con-*

Filius in
Patre.

summationem sæculi ⁶. Item, in electis, ut liberator a malis, adjutor in bonis, et hoc est quod dicit Bernardus : « Deus est in creaturis, admirabilis : in hominibus, amabilis : in Angelis, desiderabilis : in seipso, incomprehensibilis : in reprobis, intolerabilis. » Item, in damnatis, ut terror, et horror. Augustinus : « Qui te dimittit, quo it ? nisi a te placato, ad te iratum. » Non enim manum Domini possumus eflugere. Psal. cxxxviii, 8 : *Si ascendero in cælum, tu illic es*, etc.

Si vero dubitatur utrum Deus sit in diabolo : sciendum quod quædam nomina sunt, quæ important naturas, prout necessariæ sunt, et his concedendum est quod Deus insit. Sunt alia per quæ intelliguntur deformitates, ut diabolus : de quibus non est dicendum quod Deus insit, nisi addatur, in quantum spiritus est, vel aliquid tale.

Deus est in anima fideli, ut sponsus in thalamo, rex in regno, turris in castro, magister in scholis, fons in hortis, lux in tenebris, thesaurus in agro, vinum in cellario, carbunculus in auro : vel sicut manna in arca, sigillum in charta, medicina in apotheca : sicut cithara in convivio, imago in speculo : sicut fructus in arbore, oleum in lampade, lilium in convalle.

CAPUT XVIII.

De æternitate Dei.

Sicut Deus ubique est, et tamen nullo loco circumscribitur vel continetur, sic æternus est : et tamen nullo tempore mensuratur. Non enim ei competit tempus præsens, nec præteritum, nec futu-

¹ Cf. Matth. vi, 9.

² Cf. Joan. x, 38 et xiv, 10.

³ Cf. Psal. cxviii, 90 et 91.

⁴ Apocal. i, 8.

⁵ Job, xxxviii, 3 et 4.

⁶ Matth. xviii, 20.

In crea-
ris, Ar-
lis, homi-
nibus,
in seip-
so, Deum e-
quomodo

An De-
sit in di-
abolo ?
Nominis
quid im-
portant

Deus in
anima
multipliciter.

Deus non
mensura-
tur.

rum. Nam tempus præsens esse non habet, quia semper pertransit, Deus autem semper manet idem Unde Hilarius : « Esse non est accidens Deo, sed subsistens veritas, et manens causa. » Similiter tempus præteritum modo non est, nec habet esse subsistens : sed de Deo dicitur in Psalmo ci, 27 : *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Similiter tempus futurum non est, sed exspectatur, Deus autem semper est. Unde Mercurius : « Sola monas est Alpha et Omega ¹, hoc est, quia Deus est principium sine principio, et finis sine fine. » Cum enim simplex sit omnino, non habet in se principium contrarietatis, quod est causa corruptionis.

las
? Quid autem sit æternitas secundum rem, sciendum quod proprie dicitur æternitas sine principio, sine fine et mutabilitate : et secundum hoc convenit æternitas soli divinæ naturæ, in qua est diuturnitas immensa.

Æternitas vero secundum etymologiam dicitur quasi extra terminos, quia termino caret, tam initiali, quam finali : sed secundum diffinitionem Boetii in libro de *Consolatione philosophiæ* : « Æternitas est interminabilis vitæ jucunditas tota simul et perfecta possessio. » Ad hujus diffinitionis intelligentiam notandum, quod in quibusdam est terminabilitas simpliciter : quia ex parte corrumpi possunt, ut sunt generabilia, et corruptibilia, ad quorum differentiam ponitur interminabilis, et ponitur illud per abnegationem, quia simplicia, et præcipue divina nullo modo melius manifestantur quam per remotionem, ut ait Dionysius. Et hujus ratio est, quia simplicium et divinorum esse non potest intellectus perfecte comprehendere, et ideo ex negationibus eorum, quæ ab ipsis removentur, manuducitur intellectus ad ea aliquantulum cognoscenda. Item, in quibusdam est interminabilitas essen-

tiæ, sed non vitæ, ut in corporibus cælestibus, ad quorum differentiam additur, *vitæ*. De Deo autem dicit Apostolus, quod solus habet immortalitatem ². In omni enim mutabili natura nonnulla mors est, scilicet ipsa mutatio : quia facit in ea aliquid non esse quod prius erat. Unde et homo quando nascitur, quodam modo incipit mori. In quibusdam autem est interminabilitas vitæ, sed tamen cum miseria et infelicitate, ut in dæmonibus et damnatis : ad quorum differentiam additur *jucunda possessio* : in cujus intellectu est jucunditas felicitatis, quia tunc possessio alicujus rei jucunda dicitur, quando ad libitum habetur. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio, sed non tota, ut in omnibus beatis ante judicium : quorum est beatitudo secundum partem animæ et non corporis : ad quorum differentiam dicitur *tota*, quia totum est quod non est diminutum, vel cujus nihil est extra addere. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota, ut in Angelis beatis ante judicium, secundum totam sui substantiam habens felicem interminabilem vitam, sed non simul, cum aliqua sit in eis successio revelationum et gaudiorum : ad quorum differentiam ponitur *simul*. In quibusdam est interminabilis vitæ possessio tota simul, sed tamen non perfecta, eo modo quo dicimus perfectum nullo indigens, sicut est in Angelis, et in hominibus beatis post judicium : ad quorum differentiam additur *perfecta*, id est, nullo indigens ad suum beatum esse.

Patet igitur ex prædicta diffinitione, quod tres ponuntur ibi conditiones, quæ sunt inseparabiles ab æternitate increata, quæ Deus est, scilicet interminabilitas, ibi, *interminabilis vitæ possessio*. Item, invariabilitas, ibi, *tota simul*, nihil enim variabile est in Deo, sed totum simul. Item, simplicitas, ibi, *perfecta* : illud

talitatem, etc.

¹ Apocal. i, 8.

² I ad Timoth. vi, 16 : *Qui solus habet immor-*

enim summe perfectum est, cui non est possibilis aliqua additio. Per primum separatur Deus ab omni corporali. Per secundum ab omni variabili. Per tertium ab omni composito.

Item nota, quod illud quod caret principio et fine, dicitur *æternum*, ut Deus, cujus esse interminatum est. Sed quæ principium habent et carent fine, dicuntur *perpetua*, ut Angelus et homo. Quæ vero principium et finem habent, dicuntur *temporalia*, ut sunt corruptibilia, sicut vegetabilia, bruta, et sensibilia, et huiusmodi.

CAPUT XIX.

De incommutabilitate Dei.

Incommutabilis est Deus, et impermutabilis, quia non cadit in eo motus accidentalis, scilicet augmentum. Leo Papa : « Simplici naturæ divinitatis nihil » addi vel diminui potest : quia semper » est quod est. « Item, nec diminutio. Malach. iii, 6 : *Ego Dominus, et non mutor*. Item, nec alteratio. Jacobi, i, 17 : *Apud quem non est transmutatio*, etc. Item, nec secundum locum mutatio, quia ubique præsens est ¹. Jerem. xxiii, 24 : *Cælum et terram ego impleo*. Impermutabilis autem est, quia non cadit in eum motus substantialis, qui est de non esse ad esse, ut corruptio, quia finem non habebit : illud enim solum in nihil est vertibile, quod de nihilo factum est. Incommutabilis est etiam Deus, ex eo quod non cadit in eum motus ex operatione. Nam soli Deo convenit in operatione quietum esse. Unde Boetius :

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cæliquæ sator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabilisque manens das cuncta mo-
[veri.

Unde quando Deus facit aliquam rem, non fit in ipso Deo aliqua mutatio, sed in re circa quam operatur. Quod autem fecit Deus prædicare subversionem Ninive², et prædicare mortem Ezechiae³, quorum neutrum accidit, in talibus non mutavit Deus consilium, quod ab æterno secum habuit, sed sententiam, quæ respectum habuit ad ipsa negotia : quia Ninive subvertenda erat secundum merita : et Ezechias moriturus erat secundum causas inferiores : sed hæc non imposuerunt necessitatem divinæ potentiae.

Item, tres distinguuntur motus, scilicet naturalis, voluntarius et violentus. Naturalis est, quo naturaliter res tendunt ad locum proprium. Motus autem violentus est, quando coguntur res esse extra locum proprium : sed motus voluntarius est in hominibus, vel in Angelis : nam bruta naturaliter moventur, quando currunt, vel moventur, vel operantur : et iste motus est medius inter naturalem et violentum : quia partim est naturalis, scilicet in quantum voluntas conjungitur suo actui, sicut causa suo effectui : et partim est violentus, in quantum scilicet moventur membra contra motum suum naturalem : propter quod etiam lassantur, quæ ex motu naturali numquam lassarentur.

Igitur primo modo non est in Deo, scilicet naturalis, et hoc probatur per quatuor rationes. Prima est, quia omnis motus est ad quietem, et propter indigentiam, sicut dicit Philosophus : sed Deus nullius eget. Secunda est, cum sit ubique, non habet necesse de loco ad locum moveri. Tertia est, quia non est in eo gravitas, vel levitas, propter quam sursum et deorsum moveatur. Quarta est, quod cum Deus in seipso semper maneat, non habet necesse locum proprium et sibi naturalem extra se quærere, sicut aliæ creaturæ. Item, secundo

¹ Cf. Act. xvii, 27 et 28.

² Cf. Jonæ, iii, 2.

³ Cf. Isa. xxxviii, 1 et seq.

modo non movetur, scilicet motu violento, quia non fit ei violentia. Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est*. Item, tertio modo non movetur, scilicet motu voluntario, quia in opere non lassatur, ut animalia.

Mens hominum instabilis, et quare ?

Præterea, Nostra mens est instabilis : quia modo proficimus, modo deficiamus, modo reminiscimur, modo obliviscimur, modo volumus, modo nolumus, modo diffusis cogitationibus, atque affectionibus, et consillis huc atque illuc vagamur. Deus autem semper se habet æqualiter, et immobiliter.

Motus tres.

Item, Alius est motus circularis, alius rectus, Alius obliquus. Circularis motus est corporum superiorum, prout firmamentum movetur secundum formam quidem, ut dicit Philosophus, non secundum substantiam. Hoc est dicere, quod non movetur ad locum, sed in loco. Motus autem rectus sursum est, vel deorsum, secundum quod corpora inferiora moventur propter levitatem, vel gravitatem. Motus obliquus compositus est ex recto et circulari : unde quod reflectitur, habet a motu circulari : quod vero linealiter procedit, habet a recto. Nullo autem istorum modorum movetur Deus, quia proprietates istorum motuum non conveniunt ei. Possumus autem dicere, quod isti motus Deo conveniunt mystice, ut dicatur moveri motu circulari, omnia regendo et gubernando. Item, motu recto, bonos remunerando. Item, motu obliquo, malos puniendo¹. Eodem modo posset dici, quod Deus movetur motu naturali, quo solita scilicet bonitate, omnibus creaturis pro captu earum se communicat. Item, motu violento, quo peccatores juste damnat. Item, motu voluntario, quo cuncta in esse conservat. Sic potest exponi dictum Philosophi, qui assignavit motum a centro, et ad centrum, et circa centrum, quoniam Deus movetur ad centrum in incarna-

Mystice movetur Deus.

tione², et a centro in ascensione, et circa centrum in prædicatione. Propter hæc et his similia dicitur in libro Sapientiæ : Spiritus sanctus et *mobilis*, et *stabilis* est³ : mobilis, quia facit sanctos mobiles ad bene operandum, et in bono proficere. Stabilis autem, quia dat in bono perseverare : vel mobilis in via, stabilis in patria : vel mobilis in activis, stabilis in contemplativis : vel mobilis in aliis sanctis, stabilis in Christo. Isa. xi, 2 : *Requiescet super eum spiritus Domini*, etc.

Sciendum, quod quædam operationes attribuntur Deo secundum causalitatem et essentiam, ut scire : quædam secundum causalitatem et non essentiam, ut comedere et currere : quædam secundum essentiam, et non causalitatem, ut creare et justificare : quædam nec sic, ut peccare, et mentiri, et hujusmodi.

CAPUT XX.

De simplicitate Dei.

Simplex est Deus, et Angelus et anima, sed differenter : quia in Deo idem est quod est, et quo est : et hæc est perfecta simplicitas. Hæc sola increata natura hanc sibi vindicat simplicitatem, ut non aliud et aliud, alibi et alibi, modo et modo inveniatur. In eo nempe quod habet, et quod est, semper et uno modo est : sed in Angelo et in anima differunt quod est, et quo est : et ideo est ibi quædam alteritas, et compositio, licet ibi non sit dimensio quantitatis : unde Mercurius : « In supercælestibus est unitas, in cælestibus alteritas, in subcælestibus pluralitas. »

Simplex est itaque Deus in essentia, quia nihil ei accidens esse potest, imo

Simplex Deus in essentia.

¹ Cf. Sapient. xiv, 3 ; Matth. xxv, 31 et seq.

² Cf. ad Hebr. i, 2 et 3.

³ Sapient vii, 22 et 23.

perfecta simplicitas ibi est, cum non sit ibi potentialis additio : quia quidquid est in Deo, Deus est. Unde Leo Papa : « Simplicis divinitatis naturæ nihil addi, « vel minui potest : quia semper est quod « est, cui proprium est sempiternum « esse, cui idem est vivere et intelligere. »

Multiplex
Deus in
donis.

Verumtamen multiplex est in donis. Apostolus : *Alii per spiritum datur sermo sapientiæ, etc.*¹. Jacobi : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, etc.*².

Compositio
in Deo
non est,
et quare?

Non enim in Deo est compositio partium integralium, ut in domo : nec partium potentialium, ut in anima, nec generis et differentiae, ut in specie : nec materiae et formæ, ut in corporibus : nec coacervationis unitatum, ut in numero : nec quod est, et quo est, ut in Angelo : nec substantiæ et accidentis, ut in individuo : nec corporeæ substantiæ et incorporeæ, ut in homine. De his Bernardus : « Non partibus constat « Deus, ut corpus : nec affectibus distat, « ut anima : nec formis substat, ut omne « quod factum est. »

Hoc etiam ostenditur ratione, quia cum omne compositum sit posterius omnibus suis compositionibus, nec primo principio, scilicet Deo, quidquid sit prius, oportet Deum, qui est primum principium, non esse compositum. Præterea, nullum compositum est totum suum esse : Deus igitur cum sit suum esse, non erit compositus. Unde Bernardus : « Non est formatus Deus, forma « est : non est effectus Deus, omnium « efficiens causa est : non est compositus Deus, simplex est.

CAPUT XXI.

De excellentia Dei.

Divinæ dignitatis excellentia tanta est, quod mens de Deo cogitans deficit, cum sit incomprehensibilis : sensus eum non percipit, cum sit invisibilis : lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis : locus eum non capit,³ cum sit incircumscriptibilis : scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis : tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis : virtus eum non attingit, cum sit inaccessibilis : desideria et vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis : et breviter omnis creatura ad Deum comparata, defectum habet : quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Ecce patet, quod divina excellentia nullius eget, quia sibi sufficit, quoniam optimus est. Non enim indiget corpore, ut sit, nec loco, ut alicubi sit, nec tempore, ut aliquando sit, nec causa, ut aliunde sit, nec forma, ut materia sit, nec subiecto in quo subsistat, vel cui assistat.

Deus in
sua natura
qualis?

Sunt et alia quæ soli divinæ majestati conveniunt, et nulli alteri creaturæ, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet : sicut est esse omnipotentem, omnibonum, omniscientem : quia cognoscit omnia præsentia, præterita, et futura, et omnia singularia simul actu solus cognoscit : ea quæ subsunt libero arbitrio, et cogitationes hominum solus cognoscit per seipsum. Item, ad ipsum solum pertinet ubique præsentem esse, de nihilo res creare, in instanti operari, in operatione quietum esse, mirabilia facere, ex auctoritate de qualibet creatura facere quod vult, voluntatem hominis cognoscere, in ictu oculi mortuos susci-

Quæ crea-
tori, et
non crea-
turæ con-
veniunt?

¹ I ad Corinth. xii, 8.

² Jacob. i, 17.

tare, essentiæ hominis illabi, peccata dimittere, gratiam infundere, in igne perpetuo corpus servare.

Et si quid de creatura dicitur, excellentius de creatore dicitur.

Quando aliquid creaturæ convenit, quod competit creatori, tamen excellentius de Deo dicitur : ut si in creatura est potentia, in Deo sit summa potentia : si sapientia, in Deo sit summa sapientia, et sic de aliis. Unde et hujusmodi dicuntur de Deo in superlativo, propter quod Deus dicitur potentissimus, sapientissimus, justissimus, optimus, pulcherrimus, et sic de aliis. Augustinus in libro de *Trinitate* : « Oportet Deum cum jus est et summe cuncta sentire atque » intelligere, nec mori nec corrumpi, » nec mutari posse, nec corpus esse, » sed Spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum facteamur. »

Bona sunt excellentius in Deo quam in creatura.

Potest et præter auctoritatem ratio intelligi, sive assignari : quia bona sunt excellentius in Deo, quam in creatura, quia semper est aliquid nobilius in causa, quam in causato. Videmus etiam, quod aqua purior est in fonte, quam in rivo : radii quoque solis lucidiores sunt in ipso sole, quam in aere : et dulcedo major est in melle, quam in mellito.

CAPUT XXII.

De notionibus Dei.

Notiones in divinis quot, et quæ?

Notiones Dei sunt. quinque, scilicet paternitas, filiatio, processio, innascibilitas, et communis spiratio. Prima est Patris, secunda Filii, tertia Spiritus sancti, quarta Patris, quinta Patris et Filii. Tres primæ notiones dicuntur *personales*, eo quod personas faciunt, et eas proprie distinguunt, et illæ solæ sunt tres unitates trium personarum quibus personæ dicuntur tres : unde licet Pater plures habeat proprietates, ta-

men Pater paternitate tantum unus est, indivisus est in se, et divisus ab aliis. Innascibilitas autem est in Patre, et sumitur privative, eo quod Pater sit a nullo : et tamen Pater significat distinctionem personaliter : sicut ovis non signatus per hoc ipsum distinguitur a signatis. Similiter communis spiratio est una notio, et illa unitas est idem in Patre et Filio, et est distincta ab omni alia notione.

Notandum igitur quod proprie loquendo, tres sunt proprietates personales, scilicet paternitas, filiatio, et processio : quia personalis proprietas est, quæ uni soli personæ convenit, et eam ab omni alia re distinguit.

Proprietates personales quæ, et quot?

Relationes vero sunt quatuor : quia una est Patris ad Filium, scilicet paternitas : alia est Filii ad Patrem, scilicet filiatio : tertia est Patris et Filii ad Spiritum sanctum, scilicet communis spiratio : quarta est Spiritus sancti ad Patrem et Filium, scilicet processio.

Relationes in divinis quot, et quæ?

Notiones autem sunt quinque, quia quælibet relatio est notio, et præterea innascibilitas, quæ Patri convenit per privationem relationis ad aliquod principium, non est relatio.

Notiones habent multa nomina : dicuntur enim *notiones*, quia notificant personas : dicuntur etiam *distinctiones*, quia personas distinguunt : dicuntur *relationes*, quia personæ per eas ad se invicem referuntur : dicuntur quoque *proprietates*, quia proprie personis insunt.

Notionum nomina quot, et quæ?

Nota regulas notionum : Nulla notio de alia prædicatur. Item, quælibet notio est essentia divina, quæ Deus est. Item, omnes notiones sunt una essentia. Item, nulla notio inest divinæ essentiæ, quæ distinguit, nec distinguitur. Item, notiones sumptæ abstractivæ prædicantur de essentia, sed sumptæ concretivæ, non : unde bene dicitur, essentia est paternitas, sed non dicitur essentia generans. Item, notio semper importat dignitatem. Item, sumpta notione non ponitur per-

Notionum regulæ.

sona : quia aliquid convenit notioni, quod non convenit personæ : notioni enim convenit proprie distinguere, sed personæ distingui.

CAPUT XXIII.

De nominibus divinis.

Omne nomen quod de Deo dicitur, aut essentielle, aut personale, aut notionale est. Essentialium quædam sunt substantiva, ut Deus, creator, et similia : quædam vero adjectiva, ut bonus, æternus, immensus, et hujusmodi. Personalia sunt, ut Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Notionalia sunt, ut paternitas, et filiatio, innascibilitas, et hujusmodi.

De his notandum, quod nomen substantiale vel essentielle substantivum et abstractum nullo modo potest trahi ad supponendum pro persona. Unde falsæ sunt hæ : *Essentia genuit essentiam*, vel *divinitas divinitatem*. Actus enim generationis semper ponendus est in concreto. Sed concreta licet sint essentialia, trahi tamen possunt ad supponendum pro persona, et hæc per verba notionalia, vel per propositiones notionales. Unde veræ sunt hæ : *Deus genuit Deum*, *Creator Creatorem*, vel *Deus de Deo*. Similiter de nominibus quæ media sunt, ut *lumen de lumine*. Item, hoc nomen, *sapientia*, licet sit abstractum, ut *sapientia de sapientia*. Essentialium autem adjectivorum quædam prædicant pure divinam substantiam, ut *bonus*, et *ens* : quædam essentiam divinam connotando privationem principii et finis, ut *æternus*, vel certæ mensuræ localis, ut *immensus* : quædam principaliter significant essentiam divinam, et connotant effectum in creatura actu, ut *creat*, *justificat*, vel in

habitu, ut *justus* et *misericors*, vel in potentia, ut *omnipotens*. Sunt quædam verba, quorum nec significatio, nec modus significandi Deo convenit, ut *currere*, et *ambulare* : nam modus est varia inclinatio animi, varios ejus effectus demonstrans. Modus significandi nil aliud est, quam dispositio vocis, quæ constituit intellectum sub tali modo intelligendi, et per consequens ipsam rem. Cum ergo dicitur de Deo *ambulare*, vel *currere*, et hujusmodi, significatio horum prout sunt actu, Deo non convenit. Modus autem significandi qui quamdam importat imperfectionem, dico quoad motum, qui quidem motus necessitatis Deo convenire non potest. Quædam sunt quorum significatio Deo convenit, sed non modus significandi, ut *creare*, *facere*. Quædam quorum significatio etiam Deo convenit, ut patet in hoc verbo Exodi : *Qui est, misit me ad vos*.

Et notandum, quod omnia, quæ sunt perfectionis, de Deo dicuntur : quæ autem sunt imperfectionis, non dicuntur : cum dicuntur, aut secundum assumptionem humanæ naturæ, aut translativè dicuntur. Item, in divinis tantum sunt duo modi prædicandi, scilicet per modum substantiæ, et per modum relationis : sed substantia continet unitatem, et relatio multiplicat trinitatem.

Quædam sunt nomina quæ de Deo dicuntur æternaliter, ut *dominus* et *misericors*, quæ connotant effectum in creatura secundum habitum. Quædam vero temporaliter, ut *dominator* et *miserator*, quæ connotant effectum in creatura secundum actum. Quædam pluraliter, ut *personæ*. Quædam singulariter, ut *Deus*. Quædam proprie, ut proprietates personarum. Quædam appropriate, ut potentia, sapientia. Quædam positive, ut *justus*. Quædam privative, ut *immortalis*. Et hæc magis proprie dicuntur de Deo, quam positiva : quia melius dicitur de Deo quod non sit, quam quod sit. Quæ-

⁴ Exod. III, 14.

dam translativæ, ut agnus, leo, quæ symbolice de Deo dicuntur.

Theologia
duplex:
symbolica
et mystica.

Duplex est enim Theologia, symbolica videlicet, et mystica. Symbolica nominat Deum ab inferiori : mystica a superiori. Symbolica nominat Deum per convenientiam rerum, cum dicitur leo, agnus, et hujusmodi. Mystica vero, id est, occulta, nominat Deum per hoc, quod in occulto de ipso sentit per intellectualem visionem, sive contemplationem, ut quando nominat Deum suavem, dulcem, dilectum, et hujusmodi. Utrobique tamen per creaturas nominatur, sed in symbolica per exteriores, in mystica per interiores et digniores affectus, quos anima supra se recipit, et ita imponit, per donum sapientiæ, hujusmodi proprium experimentum est cognoscere qualis sit Deus.

Quædam dicuntur collective, ut trinitas, trinus. Quædam relative, ut æqualis, similis. Quædam respective ad creaturas, ut creator, refugium. Et hæc nomina non dicunt relationem Dei ad aliud : sed alia habent relationem ad ipsum, vel ad ipsa.

Principalia
nomina
Dei.

Duo sunt principalia nomina Dei, scilicet, *qui est*, et *bonum*. Per primum significatur Dei esse absolutum in se, et sic consideratur ut infinitum. Per secundum notatur esse divinum, ut causa : fecit enim Deus omnia propter bonitatem suam. In Theologia supponitur *quod* et *hoc* propter nomina essentialia, ut Deus, divinitas, potentia, essentia, natura. Item, supponitur *quis* pro persona, supponiturque pro notione.

Neutrum,
masculi-
num, et
fœmininum
quid di-
cant?

Præterea, per neutrum genus dicitur substantia divina, per masculinum persona, per fœmininum notio, et per hoc patet, quod non debet cantari in hymno : « Unus Patri cum Filio : » quia Pater et Filius non sunt unus in persona, sed unum in substantia : unde magis cantandum est : « Unum Patri cum Filio. »

CAPUT XXIV.

Deus est ineffabilis.

Nihil digne vel proprie de Deo dicitur propter ejus excellentiam. Non enim per omnia proprie de Deo loquimur, quia nomina significant substantiam cum qualitate, et ita intelligitur ibi compositio formæ cum materia, quæ in Deo non est. Nec per pronomina, quia de Deo dicta cadunt a demonstratione : non enim potest esse ibi demonstratio ad sensum, cum sit incorporeus, nec demonstratio ad intellectum, cum sit incognoscibilis. Si ergo dicis, quod hujusmodi pronomina secundum Priscianum cadunt a demonstratione, cassa erunt et vana : dicendum est quod ibi est demonstratio ad fidem. Nec per verba quæ cum modis et formis, cum tempore sine casu, agendi vel patiendi significantia sunt : sed talia non cadunt in Deum. Neque per participia, quæ sequuntur naturam nominis, et verbi. Nec per alias partes orationis, quæ non sunt subijcibiles, vel prædicabiles.

Non nomi-
natur Deus
per nomi-
na, neque
per pro-
nomina, et
quare?

Demons-
tratio, ad
quid?

Ex his patet, quod Deum non possumus notificare per diffinitionem, sed qualitercumque per circumlocutionem. Unde Bernardus : « Quid est Deus ? ex quo omnia, per quem omnia. Quid est Deus ? quo nihil melius cogitari potest. Quid est Deus ? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo, invisibilis, inaccessibilis in se, in suis spectabilis, et solus mirabilis¹. »

Deus, quid?

Multis modis asseritur aliquid de Deo. Primo, per naturalem rationem, quæ dictat, quod unus Deus est remunerator

Asseritur
de Deo,
et quid?

¹ Cf. Joan. 1, 3 et seq.

honorum, et punitor malorum ¹. Secundo, per fidem, qua dicimus Deum unum esse in substantia, et trinum in personis ². Tertio, per sacram Scripturam. Quarto, per rationes probabiles. Quinto, per exteriores opiniones, vel prædicationes. Sed in his duobus modis non est innitendum, nisi infirmitatem habeat ab aliquo prædictorum trium. Est enim regula, quod quicumque asserit aliquid de Deo, quod non est sibi certum, per naturalem rationem, vel per fidem, vel per sacram Scripturam, præsumit et peccat.

CAPUT XXV.

De ideis, et libro vitæ.

Ideæ in
Deo ab
æterno.

Ideæ rerum, et exemplar, et rationes sic in Deo sunt, quod idea importat causam efficientem conformem effectui : sed exemplar causam formalem : ratio vero causam finalem. Deus enim omnium rerum est principium a quo sunt forma et exemplar, ad cuius imitationem sunt, et finis ad quem sunt. Hæc tria sic a se differunt, quod exemplar unum est, quia exemplar connotat causalitatem : causata vero in causa sunt unum³; sed rationes et ideæ sunt plures : quia ista respectu rerum dicuntur. Sunt itaque plures ideæ quæ connotant cognitionem. Cognoscibilia autem distinguuntur in cognoscente.

Ideæ res-
pectu cu-
jus dicen-
tur?

Similiter et rationes in Deo plures sunt : quia singula causata sunt propriis rationibus. Absurdum enim est dicere, ut ait Augustinus, equum creatum esse ea ratione, qua hominem.

Sciendum autem est, quod duplex est pluralitas, una quidem est rerum, et secundum hoc non sunt plures ideæ, sive exemplaria in Deo : imo una res est,

quæ omnium est exemplar, scilicet essentia divina, quam omnia imitantur, in quantum bona sunt. Alia vero est secundum intelligentiæ rationem, et secundum hoc plures ideæ sunt in Deo. Quia omnes res in quantum sunt, divinam imitantur essentiam, prout est imitabilis, non tantum uno modo, sed diversimode et secundum diversos gradus. Sic igitur divina essentia secundum quod est imitabilis, hoc modo ab hac creatura est propria ratio hujus creaturæ, et similiter de aliis : unde secundum hoc plures ideæ in Deo sunt, quia intelligitur divina essentia secundum diversos respectus quos res habent ad ipsam, eam imitantes diversimode : hujusmodi autem non solum intelliguntur ab intellectu creato, sed etiam ab increato ipsius Dei. Sic enim Deus, et ab æterno scivit, quod diversæ creaturæ diversimode ipsius essentiam essent imitaturæ, et secundum hoc ab æterno fuerunt in mente divina plures ideæ secundum quod intelliguntur, sicut rationes propriæ rerum intellectæ in Deo : hoc enim importat nomen ideæ, ut sit scilicet quædam forma intellecta ab agente, ad cuius exemplum exterius opus producere intendit.

Divina es-
sentia se-
cundum
diversos
respectus
intelligitur,
et a qui-
bus?

Idea, quid?

Dicendum est ergo, quod licet rationes in Deo, et ideæ sint una virtus et una lux et essentia, dicuntur tamen plures rationes et ideæ propter pluralitatem ideatorum : cuius exemplum habes in naturis. Videmus enim, quod omnes lineæ circuli uniuntur in centro : remotæ autem a centro differunt ab invicem. Item, ideæ sunt, ut dicit Augustinus, formæ principales rerum, quæ divina intelligentia continentur. Dicendum est igitur, quod sicut in mente artificis prius est forma rei, quam opus exeat, sic ideæ rerum ante mundi constitutionem in mente Creatoris erant. Non enim aliquid extra se adspiciebat secundum quod mundum faceret.

Ex hoc patet, quod omnis creatura

¹ Cf. ad Hebr. xi, 6; Matth. xvi, 16.

² Cf. I Joan. v, 7.

prius in Deo existit, quam in seipsa : unde cum ab ipso per creationem processit, ab ipso quodammodo distare cœpit : unde rationalis creatura ad ipsum redire debet, cui primo conjuncta fuit, ante quam esset, et hoc per ideas, quæ non aliud, quam ipse Deus sunt, et erunt : sic autem *ad locum unde exeunt flumina, revertuntur*¹. Res prout sunt in Deo, dicuntur *vita*, quæ importat rationem boni. Joan. 1, 3 et 4 : *Quod factum est, in ipso vita erat*. Dicuntur etiam *lux* quæ importa rationem veri. Augustinus super *Genesim ad litteram* : « Creaturæ in Deo » sunt lux : hæc ideo dicuntur, quia « in Deo non sunt mala, neque falsa. »

Res prout sunt in Deo, quomodo dicuntur ?

Exemplar, liber vitæ, et speculum differunt, et quomodo ?

Differentia est inter exemplar, et liberum vitæ, et speculum. *Exemplar* enim dicitur respectu rerum ut redeuntium tamquam ad causam primam : quia connotat creaturam, ut supra dictum est. *Speculum* dicitur respectu rerum euntium. De *libro vitæ* dicit Hugo de Sancto Victore, quod « liber vitæ est, cujus » origo æterna, incorruptibilis essentia, « cognitio vera, scriptura indelebilis, in » spectio desiderabilis, doctrina facilis, « scientia dulcis, profunditas imperscrutabilis, verba innumerabilia, tamen unum » verbum omnia. »

Anima in Deo, quomodo ?

Anima vero, moraliter loquendo, multipliciter est in Deo, scilicet sicut ramus in arbore, apis in flore, navis in littore, sessus in thalamo, thesaurus in agro, scriptura in libro, avicula in nido, piscis in rivo, quælibet res in sibi proprio, stella in firmamento, imago in speculo, cera in sigilló, gemma in auro, mel in favo.

CAPUT XXVI.

De appropriatis divinis personis.

Quamvis omnia essentialia omnibus personis æqualiter convenient, appropriatur tamen Patri potentia, Filio sapientia, Spiritui sancto bonitas : et hoc propter exclusionem carnalis intellectus, ne videlicet Pater ratione antiquitatis credatur impotens, Filius ratione juventutis credatur insipiens, Spiritus sanctus ratione impetuositatis credatur crudelis. Hæc ratio pertinet ad simplices, scilicet quod potentia naturaliter præcedit sapientiam, et utraque bonam voluntatem.

Essentialia tribus personis convenient. Quæ tribus personis appropriantur, et quare ?

De attributis itaque est loqui dupliciter, aut secundum rem, et sic omnino idem sunt, nec appropriantur : aut secundum rationem, et sic eorum quædam appropriantur, quædam non, nam appropriatio nihil aliud est quam specialis attributio ratione alicujus conformitatis cum proprio illius personæ, sicut potentia habet similitudinem cum Patre, qui est principium universale, et sapientia cum Verbo, et bonitas cum amore. Prædictam appropriationem habet consuetudo Scripturarum, quæ opera manifestativæ potentiæ attribuit Patri, sapientiæ Filio, bonitatis Spiritui sancto.

Appropriatio, quid sit ?

Alia est appropriatio Hilarii : Æternitas in Patre, qui non habet principium inceptionis in se, nec principium essendi ab alio. Species in imagine, id est, in Verbo, quia summe pulchrum. Usus in munere, hoc est, in Spiritu sancto, quia summe proficuum et communicativum est.

Istud per alia verba sic insinuat Augustinus : « In Patre unitas, in Filio

¹ Eccle. 1, 7.

« æqualitas, in Spiritu sancto unitatis
« æqualitatisque concordia. » Convenit
autem Patri unitas : quia sicut unitas a
nullo descendit, et omnis pluralitas ab ea
defluit, sic Deus Pater a nullo est, et
aliæ personæ ab ipso sunt. Præterea sicut
unitas de se gignit unitatem, ita de se
Pater gignit alterum se, id est, Filium. In
Filio vero dicitur esse æqualitas, qua
æquatur Patri non solum in potentia, et
sapientia, et bonitate : sed etiam in hoc,
quia sicut Pater dat suam bonitatem
alteri personæ, sic et Filius. In Spiritu
sancto autem unitatis, æqualitatisque
concordia, seu connexio : quia est amor
amborum, id est, Patris et Filii.

Item, Quarta appropriatio est, quod
in Patre est ratio principiandi et origi-
nandi, quia summe principium. In Filio
vero ratio exemplandi, quia summe pul-
chrum : sed in Spiritu sancto ratio fa-
ciendi, quia summe bonum.

CAPUT XXVII.

De potentia Dei.

Potentia
Dei duplex,
et quæ ?

Potentia Dei duplex est, scilicet abso-
luta, et ordinata. Multa vero potest pri-
mo modo, quæ non potest secundo mo-
do, quia multa subsunt suæ potentiae,
quæ non conveniunt sibi, ut facere mala :
posset tamen omnia congruentia, et sic
posset ea facere. Deus Pater omnia potest
omnibus modis, quia potest producere
de non esse in esse, et hoc per creatio-
nem. Item, potest ex incompleto com-
pletum facere, et hoc per propagationem.
Item, potest mutare unum completum in
aliud completum, sicut patet in transsub-
stantiatione panis in corpus Christi ¹.
De talibus dicit Augustinus : « Deus

« Deo aliquid posse, et nos intelligere
« non posse. » Potentia Dei apparet in
mundi initio, medio, ac fine. In princi-
pio quidem, quia res creavit de nihilo ².
In medio autem, quia res ne in nihilum
vertantur, sua potentia continet ³. In fine
vero, quia mortuos mira celeritate susci-
tabit ⁴. Apparet quoque potentia Dei in
rebus spiritualibus, quia cum diabolus
potestatem habeat in nobis immutandi
sensus, et phantasiam, Angelus autem
habeat potestatem super hoc et super
intellectum, solus Deus non solum habet
potestatem super tria prædicta, sed
etiam potest mutare voluntatem. Au-
gustinus dicit quod « Deus nos prævenit
« ut velimus, et subsequitur ne frustra ve-
« limus. »

Licet Deus sit omnipotens, tamen non
attribuuntur ei actus culpabiles, ut men-
tiri, et male velle : nec pœnales, ut me-
tuere, et dolere : nec corporales, ut
comedere, et dormire, nisi forte trans-
sumptivæ : nec actus inconvenientes qui
possunt esse tripliciter. Primo, si aliquis
actus contradicit divinæ potentiae, ut est
facere majorem se. Secundo, si contradi-
cit ejus veritati, ut est facere aliquid
simul esse et non esse, vel quod præter-
itum sit futurum. Tertio, si contradicit
ejus bonitati, ut damnare Petrum, et
salvare Judam. De his Anselmus : « Quod-
« libet inconveniens, etiam minimum,
« impossibile est apud Deum. » Horum
autem hæc est ratio, quia potentia Dei
cum sit perfectissima, nec est de nihilo,
nec est sub aliquo : unde non potest
deficere peccando, nec succumbere pa-
tiendo, nec egere, subsidium in aliquibus
quærendo, ac per hoc nec culpabilia,
nec pœnalia, nec materialia potest.

Deus non
potest ac-
tus imper-
fectos.

Dicendum quoque, quod Deus potest
omnia per se, vel per creaturam. Illa
dico omnia posse, quæ sunt potentiae :
hoc autem ideo dicitur, quia posse pec-
care non est potentiae, sed infirmitatis :

¹ Cf. Joan. ii, 7 et 8 ; Luc. xxii, 19.

² Cf. Genes. i, 1 et seq.

³ Cf. Psal. cxviii, 91.

⁴ Cf. I ad Corinth. xv, 22.

Deo autem competit perfectum posse, et perfectum divinum, de quo Dionysius : « Dominatio est non pejorum excessus » tantum, sed omnium pulchrorum et « bonorum omnimoda et perfecta possessio, firma et non valens cadere fortitudo. »

Notandum ergo, quod quædam operationes attribuntur Deo secundum causalitatem, et non secundum essentiam, ut comedere, currere : quædam secundum essentiam, non secundum causalitatem, ut justificare, creare : quædam nec sic, nec sic, ut peccare.

CAPUT XXVIII.

De virtute miraculorum.

Miracula unde?

Quoniam per divinam potentiam fiunt miracula, ideo de miraculis est agendum.

Miraculum quid sit?

Augustinus autem illud vocat miraculum, quicquid arduum, aut insolitum, supra spem, vel facultatem admirantis apparet.

Quæ requiruntur ad hoc quod quid sit miraculum?

Ad hoc quod aliquid sit miraculum, quatuor requiruntur, vel concurrunt : primum est, quod sit a Deo : secundum, quod sit præter naturam : tertium, quod sit evidens : quartum, quod sit ad fidei corroborationem. Unde si aliquid istorum quatuor defuerit, mirum dici potest, non miraculum.

Mirum et miraculum differunt.

Nota, quod quædam sunt supra naturam, quædam contra naturam, quædam præter naturam. Supra naturam sunt illa, quibus non est simile in natura, nec in potentia naturæ, sicut est virginem parere¹. Contra naturam sunt, quæ fiunt

usu contrario naturæ, tamen terminantur ad conformitatem naturæ, sicut cæci illuminatio². Sed præter naturam sunt, quæ fiunt ordine simili naturæ, non tamen per principium naturæ, ut in mutatione virgarum in serpentes³ : quia illud potuisset fieri ordine naturæ per longam putrefactionem, ut patet per ea quæ fiunt secundum rationes seminales : verumtamen quia non fuit ibi operatio naturæ, miraculum fuit. Res quandoque producitur ab agente simili successive, hoc attribuitur naturæ, et dicitur *naturale* : quandoque producitur ab agente dissimili in instanti, et hoc attribuitur Deo, et dicitur *miraculum*.

Sciendum, quod quandoque potentia aliqua, et ejus actus est naturalis, sicut visus, et videre : quandoque potentia est miraculosa, et actus ejus naturalis, ut quando cæcus illuminatus videt : quandoque utrumque est miraculosum, ut partus virginis.

Nota, quod miracula, vel mira fiunt quandoque in ente, ut statio solis, et ejus retrocessio⁴ : quandoque fiunt in vegetabili, sicut quando virga Aaron floruit⁵ : quandoque in sensibili, sicut fuit in locutione asinæ Balaam⁶ : quandoque in ratione, sicut fuit in ambulatione claudorum, auditione surdorum, suscitatione mortuorum, in partu Virginis.

Ut autem sciamus quando aliquod miraculum fit, nota differentiam inter rationes causales, seminales, et naturales : quia ratio causalis est potentia passiva creaturæ, absque omni dispositione naturæ, ut solummodo Deus ex ea faciat quod vult, sicut fuit in partu Virginis⁷ : et in talibus simpliciter est miraculum. Ratio autem seminalis est potentia passiva naturæ, sed cum dispositione remota, sicut fuit in virgine de

¹ Cf. Luc. ii, 7.

² Cf. Joan. ix, 7.

³ Cf. Exod. vii, 42.

⁴ Cf. Josue, x, 12 et 13 ; Isa. xxxviii, 8.

⁵ Cf. Numer. xvii, 8.

⁶ Cf. Numer. xxii, 28.

⁷ Cf. Luc. ii, 7.

quibus facti sunt serpentes ¹ : et hoc factum fuit in instanti : natura autem fecisset idem, sed non nisi paulatim per longam putrefactionem. Unde patet, quod ea quæ fiunt secundum rationes seminales, partim sunt naturalia, partim miraculosa. Ratio naturalis est potentia cum dispositione propinqua, sicut patet in materia, quando est in ultima sui dispositione ut formam recipiat, et secundum hunc modum est ratio naturalis in grano seminato ad productionem segetis ², et hoc est miraculum.

Deus scientia visionis, licet non ita limpide sicut Deus. Angelus vero deiformem habet intellectum cum Deo, id est, illa quæ scit, scit simul actu et scientia visionis, sicut Deus : licet nesciat omnia quæ scit Deus : sed homo unum solum scit actu, quia licet videat multa, illa tamen non videt uno actu videndi, sed multis, id est, per multas rerum similitudines.

Angelus
quid sciat?

Homo quid
sciat?

Sapientia Dei licet in seipsa non diversificetur, diversa tamen sortitur nomina : in quantum enim sapientia Dei cognoscitiva est possibilem, dicitur *scientia*, sive *cognitio*. Item, in quantum est cognoscitiva omnium quæ fiunt in mundo, dicitur esse *visio* : in quantum est cognoscitiva eorum quæ bene fiunt, dicitur *approbatio* : in quantum est cognoscitiva futurorum, dicitur *prævisio* : in quantum est cognoscitiva eorum quæ ab ipso Deo facienda sunt, dicitur *dispositio* : in quantum est cognoscitiva præmiandorum, dicitur *prædestinatio* : in quantum est cognoscitiva damnatorum, dicitur *reprobatio*. Cognitio divina cum sit perfectissima, omnia cognoscit distinctissime sub omnibus conditionibus, quas res habent, et propter hoc futura scit futura, præsentia præsentia, et bona approbanda, malaque reprobanda.

Sapientia
Dei multi-
pliciter di-
citur.

Si autem scire volueris qualiter Deus cognoscit mala, notandum quod contingit aliquid cognosci dupliciter, aut per speciem propriam, aut per speciem alienam. Primo modo cognoscitur habitus, secundo modo privatio. Item, primo modo cognoscitur lux, secundo modo tenebræ. Eodem modo dicendum est, quod primo modo cognoscitur bonum : secundo malum, scilicet per speciem oppositi habitus. Nihil enim est malum, nisi boni privatio. Unde dicendum est, quod Deus cognoscit bonum per unicum medium, scilicet per propriam essentiam, mala autem per duplex medium : nam per essentiam suam cognoscit ha-

Cognoscit
Deus mala
et bona, et
quomodo?

Malum est
privatio.

CAPUT XXIX.

De scientia Dei.

Scit Deus omnia, et simul, perfecte quoque et immutabiliter. *Præsentialiter* dico, hoc est, ita limpide, ac si cuncta essent præsentialiter essentia. *Simul* etiam scit omnia, quia videndo se qui sibi præsens est, omnia videt : *perfecte* quoque, quia cognitio ejus nec potest augeri, nec minui. Scit et *immutabiliter*, quia noscit omnia per naturam sui intellectus, qui est immutabilis. Dicendum ergo, quod Deus cognoscit temporalia æternaliter, mutabilia immutabiliter, contingentia infallibiliter, futura præsentialiter, dependentia independentem, creata increate. Alia vero a se, in se, et per se.

Nota differentiam inter scientiam Dei, Christi, Angeli, et hominis : quia Deus scit omnia simul, videt enim multa in uno, id est, in seipso : unde in visione Dei non differt id quod videt, et per quod videt, sicut in homine, qui videt per oculum : quia videt se per se, et in se videt omnia. Christus autem secundum quod homo scit omnia quæ scit

Scit Deus
omnia, et
quomodo?

Scientia
Dei, Chris-
ti, angeli,
hominis.
Deus videt
se per se.

Christus se
cundum
quod ho-
mo quid
sciat?

¹ Cf. Exod. xvii, 12.

² Cf. Joan. xii, 24 et 25.

bitum oppositum malitiæ, et illo habitu mediantem, ut est in ipso Deo cognoscente, cognoscit defectum ejus: et ideo dicitur mala a longe cognoscere. Unde Psal. cxxxvii, 6: *Et alta a longe cognoscit*, id est, mala.

tiæ bonum finale. *Magnificatio* vero est bonum gloriæ futuræ. Vel dicas, quod *prædestinatio* per gratiam præparat: *vocatio* gratiam offert: *justificatio* illam confert, sed *magnificatio* per gratiam gloriam multiplicat.

Sciendum, quod duplex est actio in divinis sicut in naturalibus. Una ponit aliquid in re extra, ut calor ignis. Alia non, ut visio: et sic visio in divinis est duplex actio. Alia non, ut prædestinatio, quæ non infert rebus necessitatem: sicut verbi gratia, Deus scit si iste sit comesturus hodie, vel non: nihilominus iste habet potestatem comedendi, et manum ad os porrigendi⁴: quia si prædestinatio rebus necessitatem imponeret, multa sequerentur inconvenientia: nam frustra proponerentur bonis præmia, et malis supplicia⁵. Item, injuste remunerarentur boni, et punirentur mali. Item, malorum nostrorum Deus auctor esset. Item, nec sperandi aliquid, nec supplicandi ulla esset ratio⁶. Item, evacuaretur libertas arbitrii, quæ se habet ad utrumque. Item, nec bona facientes essent laudabiles, nec mala facientes vituperabiles⁷.

Actio duplex in divinis.

Prædestinatio non imponit rebus necessitatem, et quare?

CAPUT XXX.

De prædestinatione.

Definitur prædestinatio.

Prædestinationis diffinitiones assignantur ab Augustino quatuor.

Prima est: « Prædestinatio est præscientia beneficiorum Dei. »

Secunda est: « Prædestinatio est aliquis ad gloriam præordinatio. »

Tertia est: « Prædestinatio est propositum miserendi. »

Quarta est: « Prædestinatio est præparatio gratiæ in præsentem et gloriæ in futuro. »

In prima diffinitione notatur divina cognitio, in secunda electio, in tertia voluntas, in quarta directio in finem.

Prædestinationis causa quæ duplex.

Prædestinationis causa efficiens Deus est quantum ad effectus notatos in nomine prædestinationis. Materialis autem causa est ille qui prædestinatur¹, sed formalis est modus, vel ordo prædestinationis, quia primo datur gratia, et post hoc gloria². Causa finalis est ut simus sancti et immaculati in conspectu Dei³.

Nota differentiam inter hæc, quæ ponit Augustinus, scilicet vocationem, justificationem, prædestinationem, et magnificationem. *Vocatio* enim retrahit a malo. *Justificatio* respicit initiale bonum gratiæ. *Prædestinatio* respicit gra-

Sciendum tamen quod hoc est duplex. Si Deus prævidet hoc, hoc necessario eveniet, quia conjunctim est vera, divisim falsa: et est ibi necessitas consequentiæ, non consequentis: quia licet ibi sit habitudo, sive illatio unius categoriæ ad aliam, non tamen necesse est quod ipsius termini sint actu: verbi gratia, Si homo est, animal est: necessitas est consequentiæ, non consequentis: nam hoc potest non esse, cum materia tamen stabit: et de hoc habemus exemplum Boetii in libro de *Consolatione philosophiæ*: « Si aliquis videt aliquem facientem rotam, necesse est quod iste faciat rotam, nec

Quomodo intelligitur in sensu composito et diviso?

¹ Cf. ad Roman. i, 4.

² Cf. ibidem, viii, 29 et 30.

³ Cf. ad Ephes. i, 5.

⁴ Cf. Eccle. xi, 1.

⁵ Cf. Matth. xxv, 35 et seq.

⁶ Cf. Psal. cxviii, 42 et 43.

⁷ Eccli. xxxi, 8 et seq.

Dens non
est causa
mali.

« tamen visus ejus est causa illius factio-
nis : » sic Deus videt mala illius opera,
nec tamen est causa quare male opere-
tur, verumtamen fiet si prævium est.
Item, bonum exemplum. Si aliquis ha-
beret oculum tantæ perspicacitatis, ut
videret futura, non ideo ligaret res ad
eventum. Item, artifex in materia no-
dosa bene videt defectum effectus, nihil
tamen est causa effectus. Item, duæ sunt
paginae libri vitæ : una est præsentis ju-
stitiæ, a qua potest quis deleri : alia est
dispositionis æternæ, de qua nullus de-
lebitur.

Duæ pagi-
næ libri
vitæ.

Differentia est inter prædestinationem
et præscientiam : quia prædestinatio est
præcognitio bonorum cum causalitate
eorumdem, sed præscientia dicit præco-
gnitionem malorum, sine causalitate,
quæ potius residet penes liberum arbi-
trium.

Quomodo
juvatur a
sanctis
prædesti-
natio?

Cum dicitur a sanctis, quod prædesti-
natio orationibus adjuvatur, non est sic
intelligendum quod temporale causet
æternum : sed hoc quantum ad effectum
prædestinationis juvat oratio, scilicet,
quantum ad gratiam et gloriam, quia
secundum illa bene cooperatur liberum
arbitrium prædestinationi : unde sicut

Deus præ-
videt sal-
vandum, et
modum
salvandi.

Deus aliquem salvandum prævidet, sic
et modum quo salvari debeat : propter
quod stultus est, qui dicit : Volo facere
quod placuerit, quia si salvari debeo,
salvabor : vel si damnari, damnabor. Sic-
ut stultus esset infirmus, qui diceret :
Volo comedere et bibere quod placuerit :
quia si curari debeo, curabor : vel si
mori debeo, moriar : sic enim inutiles
essent et medici et medicinæ. Sane si
Deus permittit liberum arbitrium, quod
se habet ad utrumlibet, in malum cadere,
hoc non permittit, nisi juste. Rursus si
per gratiam præveniat, nulli facit inju-
riam. Cum ergo Deus malos damnat, et
reprobat, operatur secundum justitiam :
quando vero prædestinat, agit secundum
gratiam et misericordiam, quæ non ex-

cludit justitiam. Voluntate autem prima
vult Deus omnem hominem salvum
fieri, in quantum homo est ¹. Voluntate
autem secunda non vult justum homi-
nem reprobum, in quantum ipse est ta-
lis. Voluntas igitur antecedens respicit
ordinem naturæ in finem, prout a Deo
condita est : voluntas vero consequens
respicit ordinem personæ, prout est li-
bero arbitrio suo, vel alieno in finem
disposita.

Hæc de realitate dicta sunt : sed logice
loquendo, cum salvatio hominis sit con-
tingens, de necessitate determinari non
potest : quod enim potest esse et non
esse, contingens est, non necessarium,
sicut Philosophus dicit in libro II *Peri-
hermenias*.

Contin-
gens quid
sit?

Si vero quæritur quare Deus hunc
prædestinavit, sive elegit, et non illum? <sup>Quæstio
inexplica-
bilis.</sup>
hoc inexplicabile est in hac vita mortali :
propter hoc enim exclamat Apostolus,
ad Romanos, xi, 33 : *O altitudo divitia-
rum sapientiæ et scientiæ Dei! quam in-
comprehensibilia sunt judicia ejus, et
investigabiles viæ ejus!* Si enim dici-
mus, quod reprobi repellunt gratiam,
hoc verum est : sed si essent prædesti-
nati, non repellerent finaliter. Unde Au-
gustinus in libro de *Prædestinatione
sanctorum* : « Gratia, inquit, quæ oc-
« culte humanis cordibus attribuitur, a
« nullo duro corde respuitur : ideo
« quippe tribuitur, ut duritia cordium
« auferatur. »

CAPUT XXXI.

De præscientia et reprobatione.

Reprobatio est, ut ait Augustinus,
præscientia iniquitatis quorundam, et
præparatio damnationis eorumdem.

Reprobatio
quid sit?

¹ Cf. I ad Timoth. ii, 4.

In reprobatione tria.

Unde nota, quod in reprobatione tria sunt. Unum est prævizio iniquitatis ab æterno: alterum obduratio, id est, subtractio gratiæ in præsentī: tertium est præparatio pœnæ æternæ in futuro. Si ergo quæritur, utrum reprobatio habeat causam ex parte hominis, quantum ad primum, meritum hominis non est causa: quoad secundum, causa est meritoria et effectiva: quoad tertium, causa est meritoria, sed non effectiva.

In prædestinatione tria.

E contra in prædestinatione sunt tria contraria: sed in hoc est differentia, quia prædestinatio præparat gloriam secundum beneplacitum, sed reprobatio præparat pœnam secundum exigentiam meritorum.

Obduratio quomodo dicitur?

De obduratione sciendum est, quod translative dicitur secundum similitudinem obdurationis in corporibus. Duritiam autem corporum sequitur triplex proprietas: primum est inhabilitas ad suscipiendum impressionem: secundum est stabilitas ad permanendum in se: tertium est fortitudo ad resistendum. His modis dicitur cor obdurari tripliciter. Uno modo, per inhabilitatem ad suscipiendam gratiam. Secundo modo, per infirmam adhæSIONem ad peccatum. Tertio modo, per rebellionem divinarum inspirationum, et mandatorum Dei.

Obduratur cor per contrarios tripliciter.

Præsciti a Deo an mereri, vel de mereri possint?

Unde quærendum est, utrum præsciti a Deo possint demereri, et e contrario?

Ad quod dicendum, quod scientia Dei comparatur ad res creatas, sicut ars ad artificia: unde sicut ars non solum est cognoscitiva, sed etiam factiva eorum, quæ secundum artem fiunt: eorum vero quibus ab artis regulis deviat, est cognoscitiva tantum: ita et scientia Dei est cognoscitiva et factiva omnium bonorum: malorum autem, sive peccatorum, quæ sunt deviationes quædam ab æterna lege ipsius, scientia Dei est cognoscitiva tantum, non autem causativa: et sic patet, quod boni, qui per gratiam justificantur, non solum sunt ab æterno cogniti a Deo, sed etiam ad gratiam habendam. Peccatores autem neque justifi-

ficantur per gratiam nec sunt electi, vel ordinati a Deo ad culpam, sed solum sciti quod non sunt gratiam habituri, sed suæ naturæ relinquendi: et quia non omne agens potest in id quod est supra se, natura sibi relicta non potest in actum meritorium, qui est supra facultatem naturæ: potest autem in actum peccati, qui est demeritorius, sicut et in aliquid infra naturam humanam existens, homo enim peccando descendit a dignitate suæ naturæ: et sic patet, quod præsciti possunt demereri facilius, quam mereri.

Præsciti possunt potius demereri quam mereri.

CAPUT XXXII.

De voluntate Dei.

Voluntas Dei duplex est, scilicet voluntas signi, et beneplaciti. Voluntas beneplaciti est duplex, id est, antecedens: de hac vide supra, cap. proximo: quæ sæpe non expletur: et consequens et hæc numquam remanet inexplata. Alia est voluntas signi, et hæc quandoque remanet inexplata.

Voluntas duplex in Deo.

Hujusmodi ratio est, quia voluntas Dei potest sumi dupliciter: vel proprie, sic accipitur voluntas beneplaciti: vel metaphorice, et sic accipitur voluntas signi. Primo modo dicitur Deus aliquid velle, et hoc velle ipse Deus est. Secundo modo metaphorice est ad modum volentis se habere, et hoc velle non est Deus. Hæc igitur divisio non rei, sed vocis est, sicut ira potest dici, vel proprie motus iræ, vel metaphorice signum iræ. Voluntas beneplaciti Dei consequens est recta, efficax, et irreprehensibilis: unde quia est recta, nullus est rectus, nisi conformetur ei. Item, quia est efficax: nihil sine illa potest effici, nihil contra illam potest fieri: per nullum potest impediri. Item, quia irreprehensibilis est, nihil præcipit aut permittit nisi juste: nil agit aut consulit, nisi bene.

Voluntas Dei quot modis accipitur?

Voluntatis
beneplaciti
signa quin-
que, et
quæ?

Signa beneplaciti sunt quinque, scilicet præceptio, prohibitio, consilium permissio, et operatio : quorum numerus sic accipitur. Voluntas divina proprie loquendo, aut præsentium, aut futurorum est. Si respectu præsentium, aut id est bonum, et sic est *impletio* : aut malum, et sic est *permissio*. Si respectu futurorum, sic est triplex. Aut est malum, et sic est *prohibitio* : aut bonum necessarium, et sic est *præceptio* : aut bonum supererogationis, et sic est *consilium*. Contra tria prima potest aliquid fieri : quia se habent ut in fieri : sed contra duo ultima, scilicet permissionem, et operationem, nihil potest fieri : quia se habent, ut in facto esse : et quod perfectum est, non potest non fieri.

Præcep-
tum, pro-
hibitio, et
consilium,
quid?

De his signis nota, quod præceptum dicit obligationem ad faciendum bonum : prohibitio dicit obligationem ad vitandum malum : consilium dicit doctrinam, per quam scimus, quod id quod consulitur, si fiat, affert præmium, si non fiat, affert supplicium. Permissio dicit privationem cohibitionis, et est signum divinæ voluntatis, non respectu mali, quod permittitur, sed respectu boni, quod ex malo *permissio* dicitur. Non enim permittit Deus malum fieri, nisi ex seipso aliquod bonum eliciat, ut patet in temptationibus diaboli, quæ prosunt multipliciter sanctis¹. Præterea si non esset malum, non esset in bono pulchritudo, nisi absoluta : nunc vero propter comparisonem ad malum clarius elucescit. Operatio notat factionem in re, per quam refertur creatura ad creatorem.

Permittit
Deus ma-
lum, et
quare?

Conformi-
tas ad
Deum du-
plex, et
quomodo?

De conformitate voluntatis nostræ ad Deum, sciendum est, quod duplex est conformitas, scilicet proportionis, et proportionalitatis. Primo modo est conformitas voluntatum in se secundum rationem essentiae, et sic est impossibile hoc modo : quia finiti ad infinitum nulla est proportio. Secundo modo est conformitas, quæ est secundum similiter se ha-

bere : quod fieri potest. Possibile est enim idem volitum esse, alias utrobique, ut scilicet homo velit id quod Deus, secundum velle, quo vult nos velle Deus. Quod si hanc conformitatem attendimus in forma volendi, tunc si volumus habere mercedem nostri operis, oportet quod semper conformemur ei in forma volendi.

In forma
volendi
confor-
mandum
et quare?

Si autem quæritur, utrum absolute teneamur? dicendum est, quod conformitas est quædam in actu, ad quem non teneamur, nisi habita charitate, nec tunc nisi pro tempore et loco, ut quando quis cogitat Dei veritatem, scilicet articulos fidei, tenetur credere : quando cogitat Dei bonitatem, tenetur diligere.

Est alia conformitas in habitu, ad quam non tenetur quis, nisi quando actu Dei bonitatem recogitat, quia tunc tenetur se ad charitatem Dei præparare.

Conformi-
tas habitu-
alis.

De conformitate autem in volito, sciendum quod voluntate sensualitatis non tenemur conformari voluntati divinæ, nec in volito, nec in forma volendi. Voluntas enim sensualitatis tantum est in animatis : unde quantum ad hoc nos hac voluntate non peccaremus, si ratio huic voluntati juncta non foret, cujus est animalitatem reprimere : sed voluntate rationis deliberativæ tenemur Deo conformari in volito, quod constat nobis Deum absolute velle, ut salutem nostram, vel congruit nobis velle. Si vero non congruit nobis, quamvis bonum sit in se, non vult Deus id nos velle : unde hoc non tenemur velle, nisi in quantum est volitum a Deo : unde si scio Deum velle mortem patris mei, tamen possum vitam velle, et laborare ad hoc, quia non vult Deus velle me patri meo contrarium. Item, voluntate conditionata non tenemur Deo conformari, ut quando pluit, vellemus quod non plueret, si Deus vellet : quia volendo conditionaliter non discordamus a voluntate Dei : quia hoc non est velle simpliciter. Item, id quod

Conformi-
tas in vo-
lito.

Quid cum
Deo volen-
dum?

Sententia
Dei quan-
do muta-
tur?

¹ Cf. Tob. xii, 8.

Deus non vult simpliciter, et absolute, ut sententiam comminationis, quam aliquando mutat, quando merita mutantur, non tenemur velle.

Conformitas divinæ voluntatis quadrupliciter potest considerari secundum habitudinem quatuor causarum. Primo, secundum causam materiale, ut quando idem est volitum quod se habet ut materia, circa quam est actus voluntatis, et ideo ista conformitas est secundum quid tantum, et non simpliciter, quia esse simpliciter non est a materia, vel forma. Secundo modo, accipitur conformitas secundum causam efficientem, sicut quando aliquis vult hoc quod Deus vult eum velle, quia Deus hanc voluntatem in eo facit: Deus enim unamquamque voluntatem in bonum ordinavit: et hoc vult nos velle. Tertio modo, secundum causam finalem, ut quando quis in gloriam Dei sua facta ordinat, propter quam et Deus facit omnia: et in his duobus essentialiter omnis conformitas consistit. Quarto modo, secundum causam formalem, ut scilicet ex charitate velit quis quod vult, sicut et Deus ex charitate vult omnia: et in isto consistit perfectio conformitatis, ut scilicet actus voluntatis nostræ tanto sit voluntati divinæ conformior, quanto est melior et perfectior.

Ex prædictis collige, quod perfecta, seu completa conformitas ad Deum comprehendit quatuor. Primo, ut velimus quod Deus vult: secundo, ut velimus quod vult nos velle: tertio, ut velimus propter quod vult: quarto, ut velimus eo modo quo vult. Sed conformitas non plena est triplex. Primo, conformatur quis Deo in volito tantum, sicut et Judæi conformes erant Deo in morte Christi¹. Secundo, si conformetur quis in volito, et in fine, sed non in modo, ut quando quid non fit ex charitate. Tertio, quando quis conformatur in volito, et in modo,

sed non in fine, ut cum ad alium finem bonum, tantum retorquetur intentio.

CAPUT XXXIII.

De justitia Dei.

Justitia Dei tribus modis sumitur. Primo modo, quando redditur alicui quod meruit. Secundo modo, quando promissum solvitur. Tertio modo, quando imperfectum perficitur. Primo modo, remuneratio bonorum, et punitio reproborum est opus justitiæ. Secundo modo, incarnatio Christi opus est justitiæ, quia promissum fuit hoc per Prophetas. Tertio modo dicitur opus justitiæ, quando Deus peccatorem justificat, cum se ad gratiam habilitat, faciendo quod in se est.

Nota, quod in omnibus operibus Dei invenitur justitia, et misericordia²: sed justitia quandoque est occulta, et misericordia manifesta, ut in justificatione impij, et in primo adventu Christi. Aliquando est e contrario, scilicet aperta justitia, et occulta misericordia, ut in punitione parvulorum sine baptismo decedentium, et in secundo adventu Christi. Aliquando utrumque est occultum, ut in tribulatione licet justorum et innocentium, sicut fuit in Job, et in infirmitatibus parvulorum. Aliquando utrumque est apertum, ut in remuneratione justorum, et damnatione reproborum: quia illos remunerat supra meritum, et istos punit citra condignum: quod est misericordiæ: sed utrisque retribuit secundum merita, hoc est, bonis bona, et malis mala, quod est justitiæ.

Si vis scire qua justitia puniatur homo pro peccato momentaneo æternaliter, vide primo auctoritates Isaïæ: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur*³. Psal. XLVIII, 20: *Introibit*

Justitia Dei
quibus modis
sumatur? Opera
justitiæ
quæ et
quot?

Cur puniatur homo pro peccato momentaneo æternaliter?

¹ Cf. Joan. xi, 53.

² Cf. Psal. LXXXIV, 11.

³ Isa. LXVI, 24.

usque in progenies patrum suorum : et usque in æternum non videbit lumen. Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Apocal. xiv, 11 : *Sumus tormentorum eorum ascendit in sæcula sæculorum.*

Item, Gregorius in quarto *Dialogorum* : « Si Deus non plus attenderet cor, « quam facta, injusta posset dici talis « justitia. Sed quia Deus intuetur cor, « justum est ut sine fine puniantur, qui « numquam vellent vivere sine peccato. »

Rationibus idem ostenditur : Quia enim homo peccavit in suo æterno, merito punietur in æterno Dei. Item, materia ignis est æterna, scilicet macula peccati : ergo et pœna. Item, peccatum est contra illum qui est infinitus : ergo pœna debet esse infinita : sed hoc non potest esse acerbitate : unde oportet, quod fiat diuturnitate. Item, cum homo peccat, errat in infinitum quodammodo rationalis, irascibilis et concupiscibilis, quando finitum præponit infinito : illa quidem judicando, ista adhærendo, et ultima appetendo : unde congrue debet esse pœna infinita. Item, mala voluntas reproborum æterna est : ergo et pœna.

Item, ostenditur exemplis : quia venditio momentanea dat jus possidendi perpetuum : et vulneratio momentanea cicatricem infert perpetuam. Item, casus in foveam temporalis est, detentio perpetua. Item, effossio oculorum temporalis est, et cæcitatem operatur perpetuam. Item, crimen læsæ majestatis temporale est, servitus perpetua. Item, potio veneni momentanea, mortem operatur perpetuam. Dicit Augustinus, quod reddit Deus mala pro malis, hoc est, pœnam pro peccatis, propter justitiam, quia justus est : vel reddit bonum pro malis, hoc est, gratiam injustis, quoniam bonus est : vel reddit bona pro bonis, hoc est, gratiam pro gratia, quia justus et bonus

est : numquam reddit mala pro bonis, quoniam injustus non est.

Aliquis punitur in præsentī propter seipsum, ut scilicet peccatum præteritum in eo purgetur. Joan. v, 14 : *Ecce sanus factus es, jam noli peccare.* Item, ut propter peccatum perpetuo crucietur tam hic quam in futuro. Exemplum habes de Herode et de Antiocho¹. Item, ut culpa declinetur, ut in Paulo, qui cæcatus fuit persecutor, ut post illuminaretur medicus prædicator. II ad Corinth. xii, 7 : *Ne magnitudo revelationum extollat me*, etc. Item, ut gloria in futuro detur. Act. xiv, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare*, etc. In primis duabus causis exercet Deus justitiam, in duabus sequentibus misericordiam. Quinto, punitur quis propter Deum, scilicet ut glorificetur. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus*, etc.². Sexto, punitur quis propter proximum, scilicet ut ædificetur : sic fuit punitus Tobias, ut aliis daretur exemplum patientiæ³ : sic puniuntur etiam innocentes pueri, ne videatur inconveniens peccatoribus, si quandoque tribulantur. Justo Dei judicio puniuntur, qui vel concessis abutuntur, ut Adam⁴ : vel concessa rapere conantur, ut Lucifer⁵.

Multiplex causa, quare homo in præsentī punitur.

Infinitas in rationabili, concupiscibili, irascibili, quomodo?

CAPUT XXXIV.

De misericordia Dei.

Misericordia secundum etymologiam dicitur tribus modis. Primo dicitur misericordia, quasi miseriam cordis dividens, sicut accipitur in illa auctoritate : « Cœli non indigent misericordia, quia in « eis nulla est miseria. » Secundum hunc modum misericordia solummodo est in

Misericordia quibus modis dicitur?

¹ Cf. II Machab. ix, 5 et seq ; Act. xii, 23.

² Joan. ix, 3.

³ Cf. Tob. ii, 12.

⁴ Cf. Genes. iii, 17 et seq.

⁵ Cf. Isa. xiv, 18 et seq ; Apocal. xii, 7 et seq.

terra. Secundo modo dicitur quasi mit-
tens seorsum cordis rigorem, sicut acci-
pitur, ibi, *Misericordia et veritas obvia-
verunt sibi*¹: nam veritas per rigorem
procedit, sed misericordia hunc rigorem
temperat, remunerans supra meritum, et
puniens citra condignum: sic est miseri-
cordia etiam in inferno. Tertio modo di-
citur misericordia, quasi mira suavitas
rigans corda: sic misericordia maxime
est in cœlo. Licet enim Deus sit justus et
misericors, tamen dicitur ei proprium
esse misereri potius, quam esse justum:
quia nihil requiritur ad complendum
opus misericordiæ, nisi voluntas ejus:
sed ad complendum opus justitiæ requi-
ritur etiam aliquid ex parte hominis, exi-
gentia scilicet meritorum.

Misericordia Dei patet in effectibus di-
vinorum beneficiorum: dat enim reis
veniam, dimittendo tam peccati reatum,
quam peccati sequelas, de quibus duobus:
*Qui propitiatur omnibus iniquitatibus
tuis*, quoad primum. *Qui sanat omnes
infirmities tuas*², quoad secundum.
Item, largitur justis gratiam, dando sci-
licet virtutis habitum, et virtutis motum,
ut per primum faciat hominem Deo gra-
tum, ac vita æterna dignum: sed per

secundum augeatur ei meritum. De his
duobus Psalmista: *Qui coronat te in
misericordia*, quoad primum: *et mise-
rationibus*³, quoad secundum: et loqui-
tur de corona gratiæ. Item, confert san-
ctis gloriam, et hoc dupliciter, quia nunc
in spe, et tandem in re. De his Psalmi-
sta: *Qui replet in bonis desiderium tuum*,
quoad primum: *renovabitur ut aquilæ
juventus tua*⁴, quoad secundum. Item,
ex misericordia Deus patienter exspectat
peccatores, benigne revocat, ulcisci dis-
simulat, de multis periculis liberat, gra-
tiam liberaliter donat, datam multiplicat,
multiplicatam conservat, conservatam in
cœlo præmiat⁵. Item, ex misericordia
Deus peccatorem ad se redeuntem hila-
riter suscipit⁶, ad pœnitendum cor emol-
lit, offensam cito remittit, injuriæ post
remissionem non meminit⁷. Item, ex
misericordia dat Deus adversa, ut pecca-
tum purget: dat prospera, ut ad amo-
rem provocet: dat sacramenta, ut meri-
tum cumulet: dat præcepta, ut præmio
ditet. Item, ex misericordia errantes ad
se reducit, euntes ad se conducit, caden-
tes erigit, stantes tenere non desinit,
pervenientes in gloriam introducit.

¹ Psal. lxxxiv, 11.

² Psal. ciii, 3.

³ Ibidem, v. 4.

⁴ Ibidem, v. 5.

⁵ Cf. ad Roman. ix, 15; Sapient. xi, 24 et

seq.; Jerem. iii, 12; Daniel. xiii, 60.

⁶ Cf. Luc. xv, 20 et seq.

⁷ Cf. Ezechiel. xxiii, 21 et 22.

⁸ Cf. I Patr. ii, 24; Matth. xv, 22 et seq.

Misericor-
dia in in-
feruo, et
quomodo?

Misericor-
dia Dei
effectus.
Quid mis-
ericordia
justis con-
ferat hic et
in patria?